

בעניין המתה מתוך רחמים*

ראשי פרקים:

חלק א

- א. איסור רציחת הגוי
- ב. איסור רציחת גוי עובד עבודה זרה
- ג. הגויים בזמננו
- ד. רציחת הגוי ע"י גרמא
- ה. רציחת הגוי שהוא טרפה
- ו. רציחת גוי טרפה ע"י גרמא
- ז. דינו של החולה בסרטן
- ח. דין ההורג ע"י סם
- ט. רציחת גוי חולה סרטן ע"י סם
- י. חולה השרוי בצער
- יא. רציחת הגוי בהסכמת הנרצח

חלק ב

- יב. הסכמת המנהל ו"לפני עור"
- יג. ישראל המכשיל גוי בזמן הזה - איסור דאורייתא
- יד. הסכמת המנהל ב"חד עברא דנהרא"
- טו. הסכמת המנהל לרופא נכרי ב"חד עברא דנהרא"
- טז. נידוננו - תרי עברי דנהרא
- יז. הסכמת המנהל כגרם רציחה
- יח. הסכמת המנהל וחילול השם
- יט. מסקנה

השאלה: "רופא אחד חרדי מנהל בית חולים נתבקש לאשר היתר להמית בסמים גוי בבית חולים במחלת סרטן והוא טרפה בייסורים נוראים והחולה והמשפחה מפצירים בו להסכים וכן כמה רופאים והוא נבוך מה לעשות".

* מתוך ספר הלכה ורפואה, כרך ד (תשמ"ה), רצא.

חלק א

א. איסור רציחת הגוי

כתוב בתורה: "וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למוות"¹. ודרשו רבותינו ז"ל: "רעהו: להוציא את אחרים"². מוכח שישראל ההורג את הגוי פטור מעונש מיתה. ברם, לפי הבנת חז"ל, פסוק זה אינו מקורו של איסור רציחה כי אם, כאמור, אך ורק פסוק של עונש³. ואם כן, מוכרחים אנו לומר שהדרשה "רעהו: להוציא את אחרים", אינה ממעטת את רציחת הגוי כי אם מעונש מיתה. אמנם איסורא דאורייתא איכא למרות שעונש מיתה בית דין ליכא⁴. וכן לימד רבי איסי בן עקיבא: "קודם מתן תורה היינו מזהרים על שפיכות דמים. לאחר מתן תורה תחת שהוחמרו הוקלו? באמת אמרו, פטור מדיני בשר ודם ודינו מסור לשמים"⁵. וכן מוצאים אנו בבבלייתא: "על שפיכות דמים גוי בגוי גוי בישראל חייב, ישראל בגוי פטור"⁶. ודייקו האמוראים שהבבלייתא כתבה "פטור" ולא "מותר" בכדי להשמיענו שאף על פי שפטור מעונש מיתה בית דין, איסורא איכא וכנ"ל⁷, והוכיחו כן עוד מבריייתא אחריתא: "הגויים ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורדין". והא דאמר רבי שמעון בר יוחאי "טוב שבגויים הרוג", כבר פירשוהו במסכת סופרים שהוא דווקא "בשעת מלחמה"⁸. וכן פירשו גדולי הראשונים⁹. וכך פסקו להלכה הרמב"ם¹⁰ והבית יוסף¹¹. ועיין עוד מה שכתבו על מאמר

א 1 שמות, כא, יד.

2 מכילתא דרבי ישמעאל, משפטים, פרשה ד (מהדורת האראוויטץ-רבין, עמ' 263) מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי, משפטים, כא, יד (מהדורת אפשטיין-מלמד עמ' 171); ספרי זוטא, מסעי, לה, כד (מהדורת האראוויטץ עמ' 333); משנת רבי אליעזר פ"ט (מהדורת ענעלאו, עמ' 167).

3 עיין מדרש הגדול, דברים, ה, יז (מהדורת פיש עמ' קיח); מדרש תנאים, דברים, ה, יז (מהדורת רצ"ד הופמן, עמ' 23).

4 וראה כעין זה בתוספות, סנהדרין, נב, ב, ד"ה "פרט לאשת אחרים"; ובר"א מזרחי, דברים, ה, יז, ד"ה "אשת אפילו א"א".

5 מכילתא דרבי ישמעאל, לעיל (הערה 2); משנת רבי אליעזר, לעיל (הערה 2).

6 בבלי, סנהדרין, נו, א; ירושלמי, עבודה זרה, ב, ב; תוספתא, עבודה זרה, מח, ט (ה מהדורת צוקרמאנדל עמ' 473), והשווה ירושלמי, שבת, יד, ד, וצ"ע.

7 בבלי, סנהדרין, שם.

8 סוף פרק טו (מהדורת היעגר עמ' 281-282).

9 תוספות, עבודה זרה, כו, ב ד"ה "ולא מורדין"; רשב"א שם; רבנו בחיי שמות, יד, ז; נימוקי יוסף שם.

10 עבודת כוכבים, י, א; רוצח ושמירת נפש, ד, יא.

11 יו"ד, קנח; חו"מ, תכה, יב (השמטת הצנזור).

זה הגרמ"מ כשר ז"ל בתורה שלמה¹²; וד"ר יחזקאל כהן¹³. העולה מכל הנ"ל שאף על פי שהרוצח את הגוי עונש מיתת בית דין ליכא, איסור דאורייתא איכא. מסקנה זו, כלומר שלהרוג את הגוי הוי איסור דאורייתא, באה לידי ביטוי אף בכתבי הראשונים. וזה לשון הראב"ן: "...דומיא דלא תרצח ולא תנאף דהוי בין לישראל בין לגוי"¹⁴. והרמב"ם פוסק שאפילו גוי העובד ע"ז "לאבדו ביד, או לדחפו לבור וכיוצא בזה אסור, מפני שאינו עושה עמנו מלחמה"¹⁵. והניף ידו שנית בכתבו: "אבל הגויים¹⁶ שאין בינינו ובינם מלחמה... אין מסבבים להן המיתה"¹⁷. ואין ספק כי כוונת הרמב"ם היא לאיסור דאורייתא כפי שהבינו הכסף משנה¹⁸ והבית מאיר¹⁹. וכן משמע גם מפשטות דברי החינוך וז"ל: "שלא להרוג נפש שנאמר לא תרצח. שורש מצווה זו ידוע ונגלה לכל רואי השמש, כי ה' בנה העולם וצווננו לפרות ולרבות כדי לישבו לפניו ומנענו שלא נחריבהו בידינו להרוג ולאבד הבריות שהן המישובות העולם"²⁰. ורבנו בחיי בפירושו על התורה²¹ הוכיח שאסור מן התורה להרוג את הגוי שלא בשעת מלחמה מזה ש"אף בשעת מלחמה נצטוונו לקרוא להם שלום ואפילו לשבעה עממים שכתוב בהם²² לא תחיה כל נשמה".

אולם הרא"ם בספר היראים²³ רוח אחרת בו. ואלו דבריו: "ואינה נקראת רציחה אלא מישראל דכתיב אשר ירצח את רעהו"²⁴. רציחת רעהו נקראת רציחה, באדם אחר אינה נקראת רציחה... תולדות הרציחה שלא להרוג הגויים²⁵ כדתניא בעבודה זרה פ"ב: הכותים והרועים בהמה דקה לא מעלין ולא מורדין". הרי לדעתו על אף שרציחת הגוי

12 כרך ט וארא מילואים פרק יט עמ' קלד.

13 'חיי הנכרי - ערכם והיחס אליהם בתקופת התנאים', הגות - מאסף למחשבה יהודית: בין ישראל לעמים (משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית, ירושלים, תשל"ח), עמ' 91, בעמ' 116-123.

14 בבא קמא, צא, א.

15 עבודה זרה, י, א.

16 וכן היא הגירסא הנכונה. ראה מהדורת פרנקל.

17 רוצח ושמירת נפש, ד, יא.

18 רוצח ושמירת נפש, שם.

19 אה"ע, יז, סג.

20 מצווה יד (מהדורת שעוועל עמ' צא). וכן הבין בדברי החינוך הגרמ"מ כשר זצ"ל, תורה שלמה, כרך טז, יתרו, מילואים, פרק כ, סוף אות ב. ואילו דברי המנחת חינוך על אתר ובמצווה צג צ"ע.

21 שמות, יד, ז.

22 דברים, כ, טז.

23 סי' רמח.

24 דברים, ד, מב.

25 ובמהדורת פינסק תרצ"ה הגירסא היא: "להרוג הגויים גם מעו"א".

הוא איסור, אין האיסור כי אם "תולדות הרציחה" כלומר מדרבנן²⁶. ודבריו צ"ע, שסותרים הם את דברי ר' איסי בן עקיבא. ולכאורה נשמטה מעיניו לרגע המכילתא. אולם עדיין יש לחקור מה שכתב הרא"ם ברישא שאין רציחה אלא בישראל, ודרש כן מהפסוק²⁷ "אשר ירצח את רעהו: רציחת רעהו נקראת רציחה, באדם אחר אינה נקראת רציחה". והנה דרשה זו לא מצאנו במקורות חז"ל שבידינו. וכן דברי הרא"ם סותרים את דברי הראב"ן והחינוך הנ"ל הכוללים אף איסור רציחת הגוי במסגרת הלאו ד"לא תרצח"²⁸. אמנם, מצאנו אח ורע לרא"ם ברמב"ם הכותב בריש הלכות רוצח ושמירת נפש: "כל ההורג נפש אדם מישראל עובר בלא תעשה שנאמר לא תרצח"²⁹. ואפשר שהיה לרא"ם ולרמב"ם מקור שאינו תחת ידינו.

ברם, אין זה מספיק להבנת שיטת הרמב"ם, שהלא ראינו לעיל^{29*} כי הרמב"ם סבור שרציחת הגוי הוא איסור דאורייתא וזאת על אף שמקור האיסור אינו הלאו ד"לא תרצח". ואם כן יש ללבן מהו מקורו של הרמב"ם לאיסור דאורייתא זה. ונראה לע"ד לתרץ על פי מה שכתבנו באריכות במקום אחר³⁰ כי בענייני היחס בין יהודים וגויים חלים אף על יהודים דיני שבע מצוות בני נח. וחידוש זה למדתי מדברי הרמב"ם האומרים: "על ששה דברים נצטוו אדם הראשון... הוסיף לנח אבר מן החי... נמצאו שבע מצוות וכן הדבר בכל העולם עד אברהם. בא אברהם ונצטוו יתר על אלו במילה... ובמצרים נצטוו עמרם במצוות יתירות עד שבא משה רבנו ונשלמה תורה על ידו"³¹. מזה שכתב הרמב"ם "ונשלמה תורה על ידו" דייק הגאון הרב יוסף ענגיל: "ומוכח מלשון הרמב"ם במצוות דב"נ... הם עדיין אצלנו מכוח החיוב שמקודם מתן תורה. והתורה הייתה רק השלמת שאר המצוות שלא ניתנו עדיין"³².

26 עיין בהקדמת הרא"ם לספר היראים המודפסת במהדורת וילנא עם פירוש תועפת ראם.

27 לעיל (הערה 24).

28 ראה לעיל ע"י הערות 14 ו-20.

29 וכן היא הגירסא הנכונה, והיא מופיעה בכל כתבי היד ודפ"י, וראה מהדורת פרנקל. וכן היא הגירסא לפני רבנו חב"ב, דינא דחיי, לאוין רס, ולפני רבנו יוסף באב"ד, מנחת חינוך, מצווה לד. ואילו בנדפס שלפנינו דפוס ורשה-וילנה כתיב: "כל ההורג נפש בן אדם", והוא מחמת הצנזורה. וכבר טעו בזה במחילת כבודם: ד"ר אברהם ארזי בפירוש רמב"ם לעם (מוסד הרב קוק, ירושלים, תשי"ט) עמ' רנט, הערה ג, והרה"ג יהודה עמיטל, 'מכתב', קשר התפוצות, גליון 2 (פסח תשמ"ג) עמ' 5, בעמ' 7.

*29 על יד הערות 15-19.

30 ועומד להתפרסם א"ה בקרוב. [עמ' 177*-192 בספר זה]

31 מלכים, ט, א; וא"א מ"ר הרה"ג נחמן פרימר שליט"א (זצ"ל) העיר לי כי מקורו של הרמב"ם הוא לכאורה מה שכתוב בשמות רבה, ל, ט, עיי"ש. ואחר כך מצאתי שכ"כ בקרית מלך על הרמב"ם על אתר.

32 בית האוצר (פיעטרקוב, תרס"ג), מערכת א-ב, אות ז, עמ' 9.

ולכאורה דברי הרמב"ם מבוססים על הברייתא האומרת: "עשר מצוות נצטוו ישראל במרה, שבע שקיבלו עליהן בני נח והוסיפו עליהן דינין שבת וכיבוד אב ואם"³³. והקשה מהרשב"ש: "למה נצטוו ישראל במרה בעשר מצוות, שבע של בני נח ושבת ודינין וכבוד אב ואם, והלא מצווים ועומדים הם בשבע מצוות, לא היה לומר אלא שלש מצוות". ותירץ הרשב"ש: "כבר אמרו שם³⁴ כל מצווה שנאמרה לבני נח ולא נשנית בסיני - לישראל נאמרה ולא לבן נח, ושנאמר לבני נח ונשנית בסיני - לזה ולזה נאמר. ואם כן לפי זה אם לא נצטוו ישראל בשבע מצוות של בני נח היו בני נח פטורים ולא היו מצווים בהם אלא ישראל. ועכשיו שנשנו נתחייבו בהם בני נח וישראל ישמחו ולישרי לב שמחה"³⁵. הרי מוכח מדברי הברייתא, על פי הסברו של הרשב"ש, שגם בני ישראל חייבים בשבע מצוות בני נח, כשחשוב זה נובע מכך שבני ישראל קבלו עליהם מחדש לשמור את המצוות הללו - במרה³⁶. וזהו אף שיטת הרמב"ם כאמור. וכן הוא דעת הרב יהודה הלוי בספר הכוזרי³⁷. וכל זה לא כהגרי"ז גוסטמאן שליט"א (זצ"ל) הסובר ש'מצוות בני נח הם פרשה אחרת ותורה מיוחדת רק לבני נח ולא לישראל כלל וכלל³⁸.

ואל נא תשיבני ממה שהדגיש הרמב"ם בפירוש המשניות שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום אין אנו עושים אלא במצוות הקב"ה ע"י משה רבנו ע"ה בסיני ולא שהקב"ה אמר זה לנביאים שלפניו כגון נח ואברהם, עיי"ש שהאריך בזה³⁹. שברור כי סיני לאו דווקא הוא, ומרה לצורך זה נכלל במסגרת סיני. והעיקר שהוא מצוות הקב"ה ע"י משה רבנו ולא ע"י הנביאים לפניו. וכן מוכח מהמהר"ץ חיות בהגהותיו לסנהדרין נו, ב; ומהמרגליות הים, סנהדרין, שם, אותיות כג וכת עיי"ש. וכן משמע מדברי הרמב"ם עצמו בסוף אגרות לר' יוסף אבן גביר עיי"ש ודו"ק, ואכהמ"ל. וראה עוד במאמרו של משה פוטולסקי, "הכלל 'אין למדין מקודם מתן תורה'", דיני ישראל, כרך 1 (תשל"ה), עמ' 195.

- 33 סנהדרין, נו, ב; הוריות, ח, ב.
 34 סנהדרין, נט, א.
 35 ש"ת הרשב"ש, תקמג.
 36 ולא כדברי הסנהדרין קטנה, סנהדרין, נו, ב, שפירש שבני ישראל לא קבלו מחדש במרה את ז' המצוות, אלא שהוסיף להם לז' המצוות שכבר היו מצויין על בני ישראל מימי אדם ונח עוד ג' מצוות - שבת דינין וכיבוד אב ואם עיי"ש.
 37 מאמר ראשון, סי' פג עיי"ש, ובאוצר נחמד על אתר, ד"ה "ולא בטלם משה".
 38 קונטרסי שעורים, בבא מציעא, שיעור יב, אותיות ד-ה.
 39 פירוש המשניות, חולין, ז, ו (מהדורת קאפח עמ' ריב).

ומכיוון שאף בני ישראל מצווין על ז' מצוות בני נח, אם כן, אף על פי שההורג את הגוי אינו עובר על הלאו ד"לא תרצח" - אליבא דרמב"ם - עדיין עובר הוא על איסור דאורייתא של שפיכות דמים הנובע מהפסוק "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש..."⁴⁰ של שבע מצוות בני נח.

ואם כי "משניתנה תורה נתחדשה הלכה"⁴¹, היינו דווקא במקום שאכן התורה בפירוש חידשה הלכה משניתנה התורה - וכגון שאין חיוב מיתת בית דין על רציחת גוי. ברם, במקום שהתורה לא חידשה הלכה - וכגון על עצם איסור רציחת הגוי - דיני ז' מצוות בני נח עומדים בעינם. וזה פשוט.

היוצא לנו, אפוא, כי לדעת הרמב"ם איסור רציחת הגוי איסור דאורייתא הוא, כשמקורו באיסור שפיכות דמים של שבע מצוות בני נח.

ומרנן הבית יוסף⁴² והדרכי משה השלם^{42*} פסקו כי היכא שהגויים מקיימין ז' מצוות בני נח אסור להורידם.

ומדהוכחנו שההורג את הגוי עובר על איסור רציחה - או מדין "לא תרצח" או מדין ז' מצוות בני נח - נראה לנו ברור כי, אף על פי שההורג את הגוי פטור ממיתת בית דין, ניתן רשות למלך להרגו בדין המלכות ותקנת העולם, כמבואר ברמב"ם: "וכל אלו הרצחנים וכיוצא בהן שאין מחויבין מיתת בית דין, אם רצה מלך ישראל להרגם בדין המלכות ותקנת העולם הרשות בידו"⁴³. זאת ועוד: גם לבית דין יש רשות ואפילו חיוב להעניש את העברין, וז"ל הרמב"ם הממשיך ואומר: "וכן אם ראו בית דין להרגם בהוראת שעה. אם הייתה השעה צריכה לכך יש להם רשות כפי מה שיראו. הרי שלא הרגם המלך, ולא הייתה השעה צריכה לכך לחזק הדבר, הרי בית דין חייבין מכל מקום להכותם מכה רבה הקרובה למיתה לאסרם במצור ובמצוק שנים רבות ולצערן בכל מיני צער כדי להפחיד ולאיים על שאר הרשעים, שלא יהיה הדבר להם לפוקה ולמכשול, ויאמר הריני מסבב להרוג אויבי כדרך שעשה פלוני ואפטר"⁴⁴.

ועל פי האמור מובן מה שדייק הרמב"ם בלשונו בכתבו: "ישראל שהרג גר תושב אינו נהרג עליו בבית דין שנאמר וכי יזיד איש על רעהו. ואין צריך לומר שאינו נהרג על

40 בראשית, ט, ה-ו.

41 עיין שבת, קלה, א; רמב"ם, אבל, א, א.

42 יו"ד, קנח.

*42 שם.

43 רוצח ושמירת נפש, ב, ב.

44 שם, הלכות ד-ה.

הגוי⁴⁵ ונקט הרמב"ם דווקא ש"אינו נהרג עליו בבית דין" להשמיענו כי בבית דין אינו נהרג, אמנם חייב הוא בדיני שמים ובדין מלך. ועיין בכסף משנה, על אתר.

ב. איסור רציחת גוי עובד עבודה זרה

ולא רק גוי השומר ז' מצוות בני נח אסור להרגו, אלא אף עכו"ם. שהרי בברייתות המובאות לעיל ושמהן אנו לומדים כי אסור לישראל להרוג את הגוי, מופיע המינוח הסתמי "גוי". וכבר פירשו הראשונים כי סתם "גוי" בלשון חז"ל הוא עובד עבודה זרה והעובר ז' מצוות בני נח¹. מוכח, אפוא, שבין אם הגוי שומר ז' מצוות בני נח ובין אם לאו, אסור להרגו. ולרמב"ם² האיסור הוא מן התורה, כאמור לעיל³. וכן דעת: הווי עמודים על ספר היראים⁴, המשך חכמה⁵ והמשפט המלוכה⁶. ואילו רבנו יונה סובר שהאיסור הוא מדרבנן⁷, וכן כתב הט"ז⁸. וע"ע בחידושי הריטב"א על מסכת מכות שכתב דברים תמוהים⁹, וכבר הקשה על דבריו מרן החזון איש¹⁰.

ולע"ד נראה מסתמא כדעת הרמב"ם וסיעתו. שהרי ברור הוא שגם אצל בני נח עצמם וגם לפני מתן תורה לא היה מותר לכל אחד להרוג את חברו אם ראהו עובר אחד משבעת מצוות בני נח¹¹. אלא היה הדבר מסור לדיינים ולשופטים היושבים בכל פלך ופלך לדון במצוות בני נח ולהזהיר העם עליהם בהתאם למצוות דינים¹², ומסתבר שהם אף אלו שהרגו בן נח שעבר על אחת משבע המצוות. וכ"כ החזון איש שהאריך בתכונות הדיין והדיין וסיים: "ובזה ניחא שלא יהא כל אחד הולך והורג את חברו

45 שם, הלכה יא. וכן היא הגירסא הנכונה, ראה מהדורת פרנקל.

1 ב תוספות, עבודה זרה, כו, ב ד"ה "ולא"; ריטב"א, מכות, ט, א ד"ה "אלמא". וכן ראה את דברי הרמב"ן,

מכות, שם (מהדורת הרשלר סוף עמ' סא), שפירש קצת אחרת.

2 עבודה זרה, י, א.

3 פרק א, על יד הערות 18-19. ועיין בבית מאיר אה"ע, יז, סג.

4 סי' רמח אותיות ד-ה.

5 שמות, כא, יד.

6 (לגר"י גרשוני שליט"א (זצ"ל)) מלכים, ט, ז.

7 סנהדרין, נו, א.

8 יו"ד, קנח, א.

9 לעיל (הערה 1), ובד"ה "לא שנא".

10 בבא קמא, סי' י, ס"ק טו.

11 והשווה שו"ת חכם צבי, פד. וכבר נדחו דבריו ע"י הגר"י ענגיל בגליוני הש"ס, עבודה זרה, סד, ב.

12 ראה סנהדרין, נו, א; תוספתא, עבודה זרה, ח (ט) ד (מהדורת צוקרמאנדל עמ' 473); רמב"ם, מלכים, ט,

יד.

ויאמר שהרגו בדין מפני שראהו עובר על ז' מצוות¹³. ואם כן, בן נח - וקודם מתן תורה ישראל בכלל - שהרג עכו"ם בלא דין ובלא משפט עובר על איסור שפיכות דמים¹⁴. ואם כך הוא לפני מתן תורה, הוא הדין לאחר מתן תורה - וכדברי ר' איסי בן עקיבא - ואסור מדאורייתא לרצוח אפילו גוי העובר על ז' מצוות בני נח. "ולכא מידעם דלישראל שרי ולבני נח אסור"¹⁵.

ובהגהות אשרי כתוב: "ובן נח, אע"פ שהיה עובר על שבע מצוות ואזהרתו זו היא מיתתו וא"צ עדה ועדים והתראה, מ"מ כל זמן שלא דנוהו ב"ד אין חייבין מיתה ואסור להרגו, ואם קבל עליו לקיים שבע מצוות בפני ג' חייב להחיותו"¹⁶. וכעין זה כתב התוספות¹⁷. וכן הוא דעת המאירי¹⁸.

ולכן קשה לי טובא על מה שפירשו הבית יוסף¹⁹ והדרכי משה השלם²⁰ בדברי התוספות, עבודה זרה, כו, ב, ד"ה "ולא מורדין", שאינו מצווה ע"ש ודו"ק²¹, ובעקבותם הלכו: הדרישה²²; הש"ך²³; המאמרי מרדכי²⁴; והרה"ג יצחק אייזיק שור אב"ד בוקרשט בספרו מאורי אור²⁵. אולם לפי מה שכתבנו לעיל שאיסור גמור הוא לרצוח אפילו גוי העובד עבודה זרה, ברור שכן הוא הפירוש הנכון אף בדברי התוספות שם. ודו"ק כי קיצרתי.

13 [*] ח"מ, ליקוטים סי' ב, סוף ס"ק ב. וע"ע בדבריו לבבא קמא, סי' י, ס"ק טו-טז. וכן ראה מרגליות היים, סנהדרין, נו, ב, אותיות ב-ג, עינים למשפט, סנהדרין, שם, אות א, ומראי המקומות המצוינים בספרים אלו.

14 אלא שנחלקו בזה האחרונים אם בן נח ההורג עכו"ם חייב מיתה. לדעת המשך חכמה, שמות, כא, יד, ובעל חידושי רפאל, ריש מכות, אכן חייב מיתת בית דין. ואילו המנחת חינוך, מצווה תי, והחזון איש, בבא קמא, י, ס"ק טו, ד"ה "ב"נ שהרג עכו"ם", סבורים שפטור מעונש מוות שהרג בר קטלא.

15 סנהדרין, נט, א.

16 עבודה זרה, פרק ה, סי' ה.

17 עבודה זרה, סד, ב ד"ה "איזהו", והשווה את דברי המנחת חינוך, סוף מצווה לד. ולכאורה שאשתמיטתיה דברי ההגהות אשרי.

18 סנהדרין, נו, ב (מהדורת סופר עמ' 226-227).

19 יו"ד, קנח.

20 שם.

21 ומה שכתבו שם "וכן נראה מדברי הרמב"ם" נראה פשוט דקאי רק על מה שפירשו את האמרה "כשר שבגויים הרוג" היינו בשעת מלחמה. וכן הוכיח האורח משור על אתר, עיי"ש. ולא כהבנת הט"ז, יו"ד, קנח, א, והמנחת חינוך, מצווה צג.

22 יו"ד, קנח, ס"ק ב.

23 שם, ס"ק ב, ובנקודות הכסף.

24 סי' קכח, ס"ק מג.

25 סי' קנח, סעיף א.

זאת ועוד: מוצאו של התוספות הנידון הוא מפי הר"י הזקן. והלא ידוע כי המקור העיקרי של התוספות שלנו על מסכת עבודה זרה הוא תוספות רבנו אלחנן²⁶. ואמנם, דברי התוספות הללו מופיעים כמעט מילה במילה בתוספות רבנו אלחנן ונחתמים "מ"ר", כלומר "מדברי רבי" כאשר "רבי" הוא רבנו יצחק הזקן²⁷. וכן הוא מובא במפורש בשם רבנו יצחק אצל תלמידי רבנו יונה²⁸. והנה בתשובה לר' אשר ב"ר משולם המופיעה בשו"ת תמים דעים כותב הר"י הזקן: "בנקט בע"א ורועי בהמה דקה לא מורידין משום דאפילו גרמא וכו' התם אסורא..."²⁹. אין ספק, אפוא, כי לדעת התוספות - קרי הר"י הזקן - אסור להרוג אפילו גוי העובר על ז' מצוות בני נח. וכן מוכח מפשטות תוספותינו כפי שהוא מופיע אצל תלמידי רבנו יונה³⁰. וע"ע תוספות, עבודה זרה, ד, ב, ד"ה "שמע"; י, ב, ד"ה "חד"; וכן ראה פסחים, מט, ב, תוד"ה "ויש". והגאון האדיר ר' יוחנן מקרעמניץ זצ"ל, באורח מישור³¹, כבר דן בסוגיא זו באריכות - בבקיאות ועמקות גם יחד - ודחה בשתי ידים את פירוש הבית יוסף והדרכי משה. ועיין שם עוד כי הכריע להלכה כי איסור גמור הוא לרצוח גוי, אפילו אחד העובר ז' מצוות בני נח. וכן הוא הסכמת רוב גדולי האחרונים³².

ג. הגויים בזמננו

מן הראוי להעיר כי סתם גוי בזמן הזה נחשב לשומר שבע מצוות בני נח. ואף על פי שכתב הרמב"ן ש"אין רובן מקיימין אותן"¹, כבר הסבירו האחרונים שאלו דווקא הגויים שחיו בזמן התלמוד ובתקופת חז"ל. ברם, הגויים של ימינו אנו רובם אכן זהירים לקיים את שבע המצוות. ולכן חייבים אנו להצילם מסכנת נפשות, וכל שכן שאסור לנו

26 עיין בספרו של פרופ' א"א אורבך, בעלי התוספות (מוסד ביאליק, ירושלים, תשט"ו), עמ' 507.

27 שם עמ' 212.

28 עבודה זרה, כו, ב ד"ה "הגויים".

29 סי' רנ.

30 שם.

31 שם.

32 [*] מהרש"ל על הסמ"ג, לא תעשה מח; דיני דחיי, לאוין מח, ד"ה "ולא מורידין" (וע"ע בכנסת הגדולה חו"מ, תכה, הגהות ב"י, אות יב); ב"ח, יר"ד, קנח, ד"ה "ומ"ש ומ"מ"; ט"ז, יר"ד, קנח, א; כתונת פסים, הגהות הדרישה, יר"ד, קנח, ב; בית מאיר, אה"ע, יז, ג; כוס ישועות, עבודה זרה, כ, ב (ועיין בשו"ת יד אליהו, סוף לח); ווי העמודים על ספר היראים, סי' רמח, אותיות ד-ה; משך חכמה, שמות, כד, יד; ערך השולחן, יר"ד, קנח, א; שו"ת פני מבין, אר"ח, רלט; חזון איש, בבא קמא, י, ס"ק טו-ז; משפט המלוכה, מלכים ט, ז. ועיין גם בחידושי רעק"א, עבודה זרה, כו, א; ובחזון יחזקאל (להגרי"י אברמסקי זצ"ל), בבא מציעא, ב יג.

ג 1 חידושי הרמב"ן, מכות, ט, א (מהדורת הרשלר סוף עמ' סא).

להורגם. וקרוב הדבר שלנידוננו דינם כגרי תושב אף בלא קבלת המצוות בפני ג' חברים. ואין טעם לחזור על דברים הכתובים כבר.² והגרי"פ פערלא זצ"ל בפירושו לספר המצוות לרס"ג³ מדגיש כי אפילו בזמן ובתקופה שהגויים אינם שומרים את שבע מצוות בני נח עדיין "דנהי דמסתמא עבר על שבע מצוות, מ"מ לא בר קטלא הוא עד דחזיני' דעבר עליהן", וברור.

ד. רציחת הגוי ע"י גרמא

מדברי הר"י הזקן בתשובתו בספר תמים דעים שציטטנו לעיל¹ אנו גם לומדים כי אין כל אבחנה בין האיסור לרצוח גוי באופן ישיר או לרצחו ע"י גרמא. אדרבא, "בנקט בע"א ורועי בהמה דקה לא מורידין משום דאפילו גרמא וכו' התם אסורא", כלומר חידושו של התנא בכתבו "אין מורידין" במקום "אין הורגין" הוא ללמדנו דווקא זו, שגם ע"י גרמא אסור להרוג עכו"ם. וכן כוונת הרמב"ם בכתבו: "אבל הגויים שאין בינינו ובינם מלחמה... אין מסבבים להן המיתה"², כלומר ע"י גרמא. וכ"כ רבנו המאירי, שישראל אפילו בגוי שאינו מקיים שבע מצוות "אין גורמין להם מיתה"³. ובעקבות הרמב"ם הלך הב"ח⁴. ואף על פי שחתנו הט"ז השיג על דבריו⁵, כבר בא האורח מישור להגנתו של הב"ח בראיות חזקות ונכונות, עיי"ש⁶. וברור שהט"ז לא ראה את הדברים

2 ראה באר הגולה, חו"מ, תכה, אות ש; שו"ת משיב כהלכה, יו"ד, ט; מהר"ץ חיות בסוף ספר עטרת צבי מאמר תפארת לישראל (כל כתבי מהר"ץ חיות [דברי חכמים, ירושלים, תשי"ח] ח"א, עמ' תפס-תצ), ועוד במאמר מנחת קנאות (שם ח"ג, עמ' תתקעג, ובהערה בעמ' תתקצג-תתקצח) ובקונטרס אחרון (שם עמ' תתלבל-תתללו); הרה"ג יוסף אליהו הנקין זצ"ל, 'קץ הימין', הדרום, כרך י (תשי"ט), עמ' 5, בעמ' 7-8, ועוד בלב איברא, עמ' 116; ספר קול צופיך (לגר"י גרשוני שליט"א (זצ"ל)), עמ' שטו-שכ (והשווה דבריו במשפט המלוכה, מהדורה שניה בנספחות עמ' תעא-תעו ודו"ק). וכן ראה כנסת הגדולה, חו"מ, תכה, הגהות ב"י, אות יב, ושוב בשו"ת בעי חיי, יו"ד, קעז, ד"ה "וכתב" ו"יש לתמוה". וכל זה בניגוד לדעתו של הגר"מ קליין שליט"א בשו"ת משנה הלכות, ח"ה, קמא, וח"ט, שעא. ועיין עוד בהערותיו של הגרצ"י קוק זצ"ל לספרו של הרב שמעון פדרבוש משפט המלוכה בישראל (מוסד הרב קוק, מהדורה שניה, ירושלים, תשל"ג) עמ' 237 הערות לעמ' 59 שורה 12 ולעמוד 49 סוף הערה 14, ושוב בעמ' 240 הערה לעמוד 122 שורה מלמטה.

3 ל"ת פד (כרך ב, עמ' קה א-ב).

ד 1 פרק ב, ע"י הערה 29.

2 רוצח ושמירת נפש, ד, יא.

3 סנהדרין, נו, א (מהשרת סופר עמ' 226).

4 יו"ד, קנח, ד"ה "ומ"ש ומ"מ".

5 שם, ס"ק א.

6 שם, סוף ס"ק א.

המפורשים של הר"י והמאירי. וכן פסקו לאיסור: הערך השולחן⁷, שו"ת ים הגדול⁸, והגר"ש טוירק⁹.

וברור לענ"ד שהוראה נכונה היא, שהרי בן נח שהרג את חברו אפילו על ידי גרמא חייב מיתת בית דין וכדמוכח בבראשית רבה וז"ל: "מיד כל חיה: זה המוסר את חברו לחיה להרגו"¹⁰. ועל פי דברי הבראשית רבה פסק הרמב"ם כן להלכה בכתבו: "בן נח... אם הרג טרפה או שכפתו ונתנו לפני הארי או שהניחו ברעב עד שמת הואיל והמית מכל מקום נהרג"¹¹. ולפני מתן תורה אף ישראל בכלל איסור זה להרוג בן נח על ידי גרמא. ואם כך היא ההלכה לפני מתן תורה הוא הדין אף לאחר מתן תורה כדברי ר' איסי בן עקיבא, "וליכא מידעם דלישראל שרי ולבני נח אסור".

זאת ועוד: גם ישראל שהרג את רעהו על ידי גרמא אף על פי שאינו חייב מיתת בית דין, רוצח נקרא, ועוון הריגה בידו, וחייב מיתה לשמים, כמבואר ברמב"ם וז"ל: "...או שכפתו והניחו לפני הארי וכיוצא בו והרגתהו חיה... כל אחד מאלו שופך דמים הוא ועוון הריגה בידו וחייב מיתה לשמים ואין בהן מיתת בית דין. ומנין שכן הוא הדין שנאמר... מיד כל חיה אדרשנו זה המוסר חברו לפני חיה לטרפו... ובפירוש נאמר בשלשתן לשון דרישה הרי דינם מסור לשמים. וכל אלו הרצחנים וכיוצא בהן שאינן מחויבין מיתת בית דין אם רצה מלך ישראל להרגם בדין המלכות ותקנת העולם הרשות בידו. וכן אם ראו בית דין להרגם בהוראת שעה אם הייתה השעה צריכה לכך יש להם רשות כפי מה שיראו"¹². והניף ידו שנית וז"ל: "אבל הכופת את חברו והניחו ברעב עד שמת או שכפתו והניחו במקום שסוף הצנה או החמה לבוא לשם ובאה והמיתתו, או שכפה עליו גיגית, או שפרע עליו את המעזיבה, או שהשיך עליו את הנחש, ואין צורך לומר אם שסה בו כלב או נחש, בכל אלו אין ממתין אותו והרי הוא רוצח ודורש דמים דורש ממנו דם"¹³. הרי מוכח שרציחה על ידי גרמא אכן נחשבת למעשה רציחה. וכן הסיק הגאון רבי יהודה גרשוני שליט"א (זצ"ל) בספרו משפט המלוכה האומר: "בזה דבעינן ברציחה כוחו או גופו לחייבו מיתה זה רק בדין עונשין אבל הלאו דלא תרצח עובר אפילו לא הרגו ע"י כוחו או גופו ואפילו ע"י גרמא עובר

7 שם, אות א.

8 חו"מ, סוף צד.

9 'הצלת עכו"ם ממיתה', הפרדס, שנה נא, חוברת ג (כסלו תשל"ז), עמ' 17.

10 לד, יג (מהודרת תיאודור-אלבק עמ' 324 ובהערות).

11 מלכים ט, ד.

12 רוצח ושמירת נפש, ב, ב-ד.

13 רוצח ושמירת נפש, ג, י, ומקורו בספרי, במדבר, סי' קס.

בלא תרצח, וכן מבואר ברמב"ם פרק ג מהל' רוצח הל' י אבל...¹⁴. וכ"כ הגאון הרוגאצ'ובי, הר"י ראזין זצ"ל¹⁵, הרב הראשי לישראל הרב איסר יהודה אונטרמן זצ"ל¹⁶, ויב"ל הגר"מ פיינשטיין שליט"א (זצ"ל)¹⁷.

ולכן, מכיוון שרציחה על ידי גרמא מעשה רציחה נחשבת, וכן שרציחת הגוי היא בכלל לאו ד"לא תרצח" וכמ"ש לעיל, מסתבר שאף רציחת הגוי ע"י גרמא בכלל איסור ד"לא תרצח". ואפילו לדעת הרמב"ם שרציחת הגוי לא היא משום איסור "לא תרצח", עדיין איסור דאורייתא הוא מכוח שפיכות דמים של ז' מצוות בני נח כפי שהסברנו. וברור שהוא הדין כאן בשפיכות דמים על ידי גרמא שאסורה אף היא על פי דיני בני נח כאמור.

ה. רציחת הגוי שהוא טרפה

ומנימוקים דומים מוכרחים אנו לומר שגם אסור להרוג גוי אף דהוי טרפה. דהא פסק הרמב"ם שכן נח שהרג טרפה "הואיל והמית מכל מקום נהרג"¹. וכ"כ המאירי². ולפני מתן תורה, ישראל הוא בכלל איסור זה. ואם כן, ישראל ההורג את הגוי שהוא טרפה אף לאחר מתן תורה שופך דמים הוא, מכוח דינו של רב איסי בן עקיבא. אולם, כבר טרחו האחרונים למצוא מקור להלכתא זו דהרמב"ם שכן נח שהרג את הטרפה חייב מיתת בית דין³. וראיתי דברי טעם אצל הרה"ג ר' משה הרשור שליט"א⁴ אשר מעיר כי חיובי ההריגה אצל בן נח ילפינן מהפסוק "שופך דם האדם באדם דמו ישפך"⁵. וטרפה בוודאי נכלל במסגרת "אדם", שהרי כתב התוס' רי"ד דאף שההורג את הטרפה פטור, מ"מ לגבי שאר כל התורה כולה הרי הטרפה הוא כחי, ואשתו אשת איש

14 ט, ד.

15 מכתבי תורה, מכתב רכט.

16 שבט מיהודה, ח"א, שער ראשון, פרק יב, אות א.

17 שר"ת אגרות משה, אה"ע, ח"א, סי' קנו.

ה 1 מלכים, ט, ד.

2 סנהדרין, נו, א (מהדורת סופר עמ' 226).

3 ראה בין השאר: מנחת חינוך, מצווה רצו; אור שמח, רוצח ושמירת נפש, ב, ח-ט; ערוך השולחן העתיד, מלכים, עח, ט; עינים למשפט, סנהדרין, עח, א, אות א; שר"ת משנה הלכות, ח"ה, שו; ח"ז, רפא. ויש להעיר כי דברי הערוך השולחן העתיד שם צ"ע שהרי הטעם של עדות שאי אתה יכול להזימה נזכרת בגמרא סנהדרין (עח, א) רק ביחס לטרפה שהרג שלא בפני בית דין שפטור. אולם אין בין הטרפה שהרג לבין שלם ההורג את הטרפה שפטור ולא כלום, עיי"ש ודר"ק.

4 'חיובי הצלה בחולים ומסוכנים', הלכה ורפואה, כרך ב (תשמ"א), עמ' כז, בעמ' נא.

5 בראשית, ט, ו. ראה סנהדרין, נו, ב - נו, א.

ופוטר ומחייב מן החליצה, ומגרש ומצטרף לכל דבר שבקדושה, עיי"ש⁶. ואילו אצל רציחה כתוב "ומכה נפש"⁷ וטרפה אינו בכלל נפש⁸. אבל גבי חיובי התורה בעי שיהא "אדם" או "איש" כמו שנאמר מכל חוקות האדם או איש או אישה אשר יעשו מכל וגו' ובוודאי טרפה הוי בגדר אדם. ומכאן למד הרמב"ם כי בן נח השופך דם האדם הטרפה, באדם דמו ישפך. ודברים נכונים הם.

ברם, מצאתי בספר מלחמת מצווה לתשובת המינים ממרן התשב"ץ⁹ כי הטרפה אינו בגדר "אדם", וז"ל: "וכיוון שכבר היה מוכה ונגוע שלא יוכל לחיות ע"כ פטרוהו למכהו שהתורה לא אמרה אלא ומכה אדם יומת¹⁰ וזה אינו בגדר האדם עתה שכבר הוא בגדר המת". ומקור לדרשת התשב"ץ איני יודע. ולכאורה היא סותרת את דברי הגמרא בסנהדרין¹¹ אשר ממעטת את הריגת הטרפה מהפסוק "ואיש כי יכה כל נפש אדם"¹². אולם, אפילו את"ל שטרפה לא נקרא "אדם", בוודאי הוא עדיין במסגרת המונח הכולל "האדם"¹³. ומכיוון שחיובי ההריגה אצל בן נח ילפינן מהפסוק "שופך דם האדם...", הריגת טרפה בכללו. ואיסור זה, קודם מתן תורה, אף לישראל נאמר. אם כן, אף לאחר מתן תורה ישראל מוזהר על הריגת הטרפה, כאמור.

זאת ועוד: הרי ברור שישראל ההורג טרפה מעשה איסור בידו על אף שהוא פטור מעונש בידי אדם¹⁴. וכן הדגישו התשב"ץ¹⁵, המאירי¹⁶, והמהר"י ברונא¹⁷. ולפי פשטות העניין נראה כי האיסור הוא משום "לא תרצח"¹⁸. ואם כן הוא, הרי מוכח כי אף הטרפה הוי גוף הנרצח. ומכיוון שרציחת הגוי הוי בכלל לאו ד"לא תרצח", כמ"ש לעיל, מסתברא שאף כשהטרפה הוא גוי עדיין הוי גוף הנרצח. ברם, יש מגדולי

6	שבת, קלו, א.
7	ראה ויקרא, כד, יז.
8	ראה סנהדרין, עח, א.
9	מבוא במרגליות הים, סנהדרין, עח, א, אות ד.
10	ויקרא, כד, כא.
11	לעיל (הערה 8).
12	לעיל (הערה 7).
13	ראה דברי ר"ת בתוספות, יבמות, סא, א, ד"ה "ואין"; בבא קמא, לח, א, ד"ה "אלא"; עבודה זרה, ג, א, ד"ה "כהנים".
14	לעיל (הערה 8).
15	ספר מלחמת מצווה לתשובת המינים, שם.
16	סנהדרין, נו, ב (מהדורת סופר עמ' 227).
17	שר"ת מהר"י ברונא, רסה. וע"ע שר"ת נודע ביהודה, מהדורא תניינא, חו"מ, נט.
18	וכ"כ ספר בכורי חיים (רוזען), ח"ד, לז, אותיות ז-ט; שר"ת לב אריה, ח"ב, לו; שר"ת ציץ אליעזר, ח"ט, יז, פ"ו; ח"י, כה, פ"ה ופכ"ז.

האחרונים הסבורים כי אין בהריגת טרפה משום רציחה גם אם הטרפה הוא יהודי¹⁹. והמנחת חינוך מסתפק בזה²⁰. בכל זאת, גם אותם הפוסקים הסבורים שאין בהריגת הטרפה איסור מכוח "לא תרצח", מודים הם שיש בהריגת הטרפה איסור חמור מן התורה משום שפיכות דמים²¹.

ונראה לענ"ד כי גם הרמב"ם סבור שאין בהריגת הטרפה משום "לא תרצח", שכותב בתחילת הלכות רוצח ושמירת נפש: "כל ההורג נפש אדם מישראל עובר בלא תעשה שנאמר לא תרצח". והלא טרפה אינו אפילו נפש כל דהוא כדמוכח מהגמרא בסנהדרין²², אולם מאידך גיסא, אין ספק כי לדעת הרמב"ם הריגת הטרפה היא איסור דאורייתא אשר חייב בדיני שמים, כדמוכח מדבריו בהלכות רוצח ושמירת הנפש, ב, ח, וז"ל: "ההורג את הטרפה אע"פ שאוכל ושותה ומהלך בשוק הרי זה פטור מדיני אדם". ומדהדיגיש "פטור מדיני אדם" ברור כי סבור שחייב בדיני שמים. וכן הסיקו כל הפוסקים ומפרשי הרמב"ם²³. והאור שמח הוסיף כי אף בסמכותו של המלך הוא להמית את ההורג את הטרפה²⁴. ועדיין יש לברר את המקור לאיסור שפיכות דמים זו.

ונראה לנו כי אף כאן קאזיל הרמב"ם לשיטתו, ולדעתו מכיוון שאסור לישראל אף לאחר מתן תורה להרוג גוי טרפה מכוח איסור שפיכות דמים של ז' מצוות בני נח, כמש"כ לעיל. כל שכן שאסור לישראל להרוג ישראל טרפה וזאת גם מכוח שבע מצוות בני נח שעדיין קיימות אצלנו. והכל אתי שפיר.

היוצא לנו, אפוא, מכל הנ"ל כי הטרפה היא נחשב לגוף הנרצח, כלומר ישראל ההורג עובר על איסור מן התורה - או מדין "לא תרצח" או מכוח איסור שפיכות דמים דז' מצוות בני נח - ואין חילוק בין אם הטרפה היא ישראל ובין אם היא גוי.

ו. רציחת גוי טרפה ע"י גרמא

לאור מה שהוכחנו כי גרמא היא נחשבת למעשה רציחה, וכן שהטרפה - בין ישראל ובין גוי - היא גוף הנרצח, יוצא, אפוא, כי אף להרוג את הטרפה על ידי גרמא אסור. וכן מצאתי בתפארת ישראל שנקט כן בפשיטות¹. ועיי"ש שחקר על פי זה אם יש אף דין

19 שר"ת אחיעזר, יו"ד, טז, אות ו; שר"ת משנה הלכות, ח"ו, שטז; הגר"מ הרש"ל לעיל (הערה 4).

20 מצווה רצו. וע"ע בספר קול צופיך (לגר"י גרשוני שליט"א זצ"ל) עמ' שעה-שעז.

21 שר"ת משנה הלכות, ח"ז, רפא, ד"ה "ולפי"ז, הגר"מ הרש"ל לעיל (הערה 4).

22 ועיין ביד רמ"ה, על אתר.

23 ראה ספר המפתח על הרמב"ם (פורסם במהדורת פרנקל), על אתר, והמ"מ המובאים שם.

24 רוצח ושמירת נפש, ב, ד.

1 ו יומא, ח, בועז, אות ג.

יהרג ואל יעבור. ובעל העינים למשפט פלפל בדבריו². ברם, במקום שחיי הבריא אינם עומדים מול חיי הטרפה לכו"ע אסור להרגו אף ע"י גרמא. ואם כי התפארת ישראל דן בישראל טרפה ולא בגוי נראה, על פי כל הנ"ל שאין מקום לחלק.

ז. דינו של החולה בסרטן

הסובל מסרטן נראה לכאורה שדינו כטרפה. והגר"ח עוזר זצ"ל פסק בפשיטות שהחולה ממחלה פנימית שממנה בוודאי ימות דינו כטרפה¹. וכן נוטה הגר"מ הרש"ר שליט"א במאמרו הנ"ל². וכן דעת הגאון הרב אלי' כ"ץ שליט"א³.

אולם, יש מפוסקי דורנו אשר העירו כי אין הכרעה זו נקיה מספקות, ומכיוון שלא נעשה בו נזק חיצוני אפשר שדין חולה ממחלה פנימית כדין גוסס בידי שמים⁴, וכבר כתב מרן החזון איש זצ"ל כי אין לנו סימנים קבועים לטרפה אצל האדם, ואולי עדיין יזדמן לו סם רפואה ע"י איזה רופא⁵, במיוחד בדורנו אנו שהמדע והרפואה הולכים ומתפתחים במהירות מידי יום ביומו. ואמנם, הגאון הרב חיים דוד הלוי שליט"א (זצ"ל) נקט בפשיטות כי החולה בסרטן דינו כדין גוסס⁶. וכידוע, דינו של הגוסס בידי שמים חמור טפי מדינו של טרפה. שאילו ישראל ההורג את הטרפה פטור מדיני אדם. לעומת זאת, ההורג את הגוסס שהוא גוסס בידי שמים חייב מיתת בית דין כדאיתא בסנהדרין⁷. בלישנא אחריתא, דין גוסס בידי שמים כדין חי ושלם הוא.

ח. דין ההורג ע"י סם

ולהמית אדם ע"י סם מבואר בתשובת הגאונים בתראי דאינו אלא גרמא¹. ועל ידי כך נסביר את דברי הרמב"ם: "שהעובר שהיא מקשה לילד מותר לחתוך העובר במיעיה,

2	נדדים, כב, א.
1 ז	ש"ת אחיעזר, יו"ד, טז, אות ו.
2	פרק ה, הערה 4 בעמ' מט נ.
3	'הערות בנושא ניתוק חולה אנוש ממכונת הנשמה מלאכותית', תחומין, כרך ג (תשמ"ב), עמ' 535 ריש עמ' 536.
4	ש"ת בית אבי (ליעבעס), ח"ב, קנז, ד"ה "ומעתה". וכן ראה הגר"מ הרש"ר שם. והשווה מה שכתב הגר"מ פיינשטיין שליט"א (זצ"ל), 'תשובות בהלכות רפואה', מוריה, שנה שלש עשרה, גליון ז-ט קנא-קנג (אלול תשד"ם), עמ' נב, בעמ' נה התחלת אות ד ודו"ק.
5	יו"ד, ה; אה"ע, כז, אותיות א ג; וע"ע הגר"מ הרש"ר לעיל (הערה 2).
6	'ניתוק חולה שאפסו לחיות ממכונת הנשמה מלאכותית', תחומין, כרך ב (תשמ"א), עמ' 297 סוף עמ' 299.
7	עח, א.
ח 1	ריש סי' מה.

בין בסם בין ביד². ונפרש שכוונת הרמב"ם היא שמותר לחתוך את העובר בין בגרמא בין באופן ישיר.

וכשאני לעצמי, הדבר עדיין לא ברור לי לגמרי. דאיתא בבבא קמא: "תניא: הנותן סם המוות לפני בהמת חברו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים"³. ומוכח מהמשך הסוגיא שם דטעמא דפטור מדיני אדם היא משום "דלע עבידא דאכלה", ואם כן לא הוה ליה לאסוקי אדעתיה לשומרה מזה, דמילתא דלא שכיחא היא. ואילו אליבא דתשובת הגאונים בתראי הגמרא צ"ע, דלמה לה לתת את הטעם דפטור "דלא עבידא דאכלה", הרי הריגה על ידי סם אינו אלא גרמא, וגרמא בנזיקין פטור. אלא על כורחך מוכרחים אנו לומר מכוח סוגיא זו, שהריגה ע"י סם אינו גרמא אלא גיריה דיליה, ולולי "דלא עבידא דאכלה" חייב⁴. ואולי אפשר לתרץ שבדיני נזיקין הוי חייב משום גרמי, אף על פי שבדיני נפשות עדיין פטור, וצ"ע.

וידידי העילוי הרב יצחק ריידלר שליט"א הוכיח כי הנותן זריקת סם המוות לחברו חייב מיתה, מהמשנה האומרת: "השיך בו את הנחש רבי יהודה מחייב"⁵, והוא הדין כאן. ואע"פ שהחכמים פוטרים בנחש, היינו דווקא בנחש משום דסוברים דארס נחש מעצמו מקיא⁶ ולפיכך גרמא בעלמא הוא⁷. ברם, בנידון דידן של זריקה ע"י הרופא, ברור כי אף החכמים יודו לרבי יהודה דחייב, שהסם מוכן ועומד כבר בעין והוי כארס נחש בין שיניו הוא עומד, "והרי הוא כתוקע סכין בבטנו דלאו גרמא הוא שהרי כלי משחיתו בידו"⁸. ודברים נכונים הם.

ט. רציחת גוי חולה סרטן ע"י סם

אולם, אף אם נניח שלחולה סרטן דין טרפה יש לו, וכן שההורג על ידי סם דין גרמא לו, עדיין נלע"ד שאסור לרופא יהודי להמית על ידי נתינת סם לחולה אינו יהודי הסובל מסרטן. שלאור כל מה שהוכחנו לעיל, אסור לישראל להרוג את הטרפה ע"י גרמא בין ישראל בין גוי, וכעין זה הורה הרב החבי"ב אשר נשאל אם מותר לרופאים יהודים המרפאים לגויים לעשות להם תרופות נגדיות בכדי שימותו או לפחות למנוע

2 רוצח ושמירת נפש, א, ט.

3 מז, ב.

4 ועיין בש"ך חו"מ, שפ"ו, כג, ודבריו צ"ע.

5 סנהדרין, ט, א.

6 בבלי, סנהדרין, עח, א; ירושלמי, סנהדרין, ט, ב.

7 רש"י, על אתר.

8 רש"י, שם, ד"ה "בין שיניו".

מהם הרפואות המועילות בכדי שימותו או אם אסור. והשיב הגאון המחבר כי למעשה אין לתת תרופות נגדיות או למנוע תרופות המועילות עיי"ש באריכות¹. ואף על פי שלא כתוב שם כי המדובר בטרפה, מדסתם ולא חילק נראה לנו שאין לחלק. ובמיוחד שהדבר אינו ברור לחלוטין כי החולה בסרטן וכדומה לו דין טרפה יש לו, ולא דין גוסס בידי שמים.

י. חולה שרוי בצער

ואף אם החולה שרוי בצער ל"ע, מפורסם הוא כי עמדת ההלכה איתנה שאסור לעשות כל מעשה המקריב את המוות. ואפילו אם לדעת הרופאים מצווה היא לקרב את מיתת החולה דלטובתו היא - וכגון שרואים שיש לו ייסורים גדולים - מ"מ אסור לעשות שום מעשה כזה. והדברים מפורשים להלכה בערוך השולחן, הכותב: "שנינו בריש מס' שמחות הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו... ואסור לעשות לו דבר שתקרב מיתתו, וכך שנו חכמים במשנה דשבת (קנא, ב) דהמעמץ עיניו של מת עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים, ואף על פי שאנו רואים שמצטער הרבה בגסיסתו וטוב לו המוות, מכל מקום אסור לנו לעשות דבר לקרב מיתתו, והעולם ומלואו של הקב"ה וכך רצונו יתברך"¹. ואכהמ"ל שהרי הדברים כתובים ומפורסמים².

רק אסיים קטע זה עם ציטוט מפירושו של בעל הכתב והקבלה בפרשת נח על הפסוק "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש... ומיד האדם מיד איש אחיו אדרש את נפש האדם"³, וז"ל הזהב:

כפל לשון אדם, גם חיבר אליו מלת אחיו, כי יש שני אופנים רציחה, אם לרעת הנרצח לנקום נקמתו ממנו או לקחת ממנו וכדומה, אם לטובת הנרצח כשהוא משוקע בצער גדול ויבחור מוות מחיים, כאבימלך שאמר לנער "שלוף חרבך ומותתני" (שופטים, ט, נד), וכשאויל לעמלקי "עמוד נא עלי ומותתני" (שמואל ב, א, טז). על שני אלה דיבר הכתוב, על ההורג לרעת הנרצח הנעשה רק מפחותי בני אדם יאמר "ומיד האדם", כמו שקרא

ט 1 שר"ת בעי חיי, יר"ד, קעז, הדברים מובאים שוב, כי אם בקצרה, בספר שיירי כנסת הגדולה, יר"ד, קנח, הגהות ב"י, אות י. כמו כן התשובה צוטטה בקיצור בדרכי תשובה, יר"ד, קנח, א.

י 1 יר"ד, שלט, א.

2 ראה סיכום הנושא במאמרו המקיף של הרב יעקב וינברגר, 'רצח מתוך רחמים בהלכה היהודית', דיני ישראל, כרך ז (תשל"ו), עמ' צט-קכז, ודעת הפוסקים המובאים שם. בנוסף למקורות שנלקטו שם עיין עוד: שר"ת ציץ אליעזר, ח"ג, פז-פט; ח"ד, פ-פא; שר"ת בית אבי (ליעבעס), ח"ב, כג; שר"ת לב אריה, ח"ב, לז; שר"ת משנה הלכות, ח"ז, רפב רפג רפז, ספר קול צופיך (לגר"י גרשוני), עמ' של-שלז.

3 בראשית, ט, ה.

לאנשי דור הפלגה לפחיתותם אשר בנו בני האדם (בראשית, יא, ה), כמ"ש רש"י שם, ואל השני הנעשה לרצון הנרצח ולטובתו אשר גם איש המעולה במדרגה וגם כשהוא מאוהבי הנרצח ידמה כי מצווה הוא עושה להמיתו כדי להשקיטו מצער, לכן אמר "מיד איש אחיו", שהוא איש עומד במדרגת מעליות נפשיות וגם הוא אחד מאוהביו וכי ויזהיר קרא בין לשופך דם לשנאתו בין לאהבתו.

מפסוק זה של "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש..." לומד הגאון בעל הכתב והקבלה לא רק ששפיכות דמים אסורה כאחת משבע המצוות של בני נח, אלא גם שרצח מתוך רחמים הוא בכלל איסור זה. לאור דברינו לעיל כי גם בני ישראל מחויבים בשמירת ז' מצוות בני נח, ובמיוחד במה שנוגע לרציחת הגוי כדברי רבי איסי בן עקיבא, הרי מילים אלו של הכתב והקבלה ממש נוגעות ללב נידוננו כך שהמסקנה ברורה: אף כשהחולה השרוי בצער הוא גוי אסור להרגו בכדי "להציל" מייסוריו ודו"ק.

יא. רציחת הגוי בהסכמת הנרצח

בדברי הכתב והקבלה מבואר כי אסור להרוג גוי אף כשרציחה היא זו "הנעשה לרצון הנרצח". ואם כן, אף אם החולה ייתן את הסכמתו לכך בנידון דידן, אסור לרופא להמיתו. וידוע ומפורסם כי על פי השקפת תורתנו הקדושה "אין נפשו של אדם קניינו אלא קניין הקב"ה שנאמר הנפשות לי הנה" כלשונו של הרדב"ז.² ובסוגיא זו של בעלות האדם על גופו ונפשו כבר האריכו בה מחברי זמננו.³

אולם, ראיתי במנחת חינוך שבן נח אינו מצווה על איבוד עצמו לדעת.⁴ שהאיסור של איבוד עצמו לדעת נלמד מ"ואך את דמכם לנפשותיכם..."⁵. ומכיוון שהיא לא נשנית בסיני, אם כן לישראל נאמרה ולא לבני נח.⁶ המשתמע מזה שלדעת המנחת חינוך יש לבן נח בעלות על גופו ולכן מותר לו לאבד את עצמו.⁷ ולכאורה שהוא הדין אף לבקש מאחר להמיתו. ואמנם, כעין זה מצאתי בשו"ת משפטי שמואל לגר"ש ורנר שליט"א (זצ"ל) שנוטה לדעה שאף שפיכות דמים שהבן נח מוזהר עליו גם הוא בגדר דינים,

יא 1 יחזקאל, יח, ד.

2 סנהדרין, יח, ו. וע"ע ברמב"ם, רוצח ושמירת נפש, א, ד.

3 ראה לאור ההלכה, מהדורה שניה, עמ' שיח-של; ספר עמוד הימיני, טז, אותיות טו-כד; ספר יד אפרים (וינברגר), יד, אות ו.

4 מצווה לד.

5 בראשית, ט, ה. ראה בבא קמא, צא, ב; בראשית רבה, לד, ג (מהדורת תיאודור-אלבק, עמ' 324).

6 ראה סנהדרין, נט, א.

7 וכעין זה כתוב בשו"ת שרידי אש, ח"ב, קד, אות א. אלא שסיים: "וניצ אם באמת הדין כן, שב"נ אינו מצווה על חבלת ומיתת עצמו".

שבאופן שחברו נותן רשות אין כאן חבלה ואין כאן שפיכות דמים כמו בגזל, שאין איסורו אלא כאשר גוזל כנגד רצון הנגזל עיי"ש⁸.

ובמכ"ת דברים תמוהים הם. ראשית, ראינו לעיל את תשובת הרשב"ש האומר במפורש כי ז' המצוות אכן נשנו במרה ואם כן לזה ולזה נאמרו - גם לישראל וגם לבן נח. ואפילו את"ל שז' המצוות לא נשנו במרה, אולם מצינו בפסיקתא רבתי דכתיב: "לא תרצח: לא תרצח"⁹, והוא אזהרה למאבד עצמו לדעת שכלול בלאו ד"לא תרצח"¹⁰. וכן מביא הגאון הרב שמואל ברוך ורנר שליט"א (זצ"ל) עצמו בשו"ת משפטי שמואל, שם¹¹. הרי האיסור של המאבד עצמו לדעת נשנה בסיני בשעה שאמר הקב"ה "לא תרצח", ומכיוון שנשנה - בין אם הוא במרה בין אם הוא בסיני - אף לבן נח אסור. ומזה שאסור לבן נח לאבד עצמו לדעת מוכח שאף לבן נח אין לו קניין בגופו. וכמו שאין לו רשות לאבד את עצמו בוודאי כך אסור לו לתת את הסכמתו לאחר להמיתו. ואם במקרה הוא כן נותן את הסכמתו לכך, פשוט שאין בהסכמה זו בכדי לפטור את הורגו מאיסור שפיכות דמים וק"ל.

והקשה הגר"ש ישראלי שליט"א (זצ"ל) מדאיתא בסנהדרין: "אשכח ר' יעקב בר אחא דהוה כתיב בספר אגדתא דבי רב בן נח נהרג בדיין אחד ובעד אחד... מנהני מילי, אמר רב יהודה דאמר קרא אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש אפילו בדיין אחד"¹². וקשה לו איך ניתן ללמוד שני הדברים - גם שבן נח אסור לאבד עצמו לדעת וגם שבן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד - מאותו הפסוק. ומדפסק הרמב"ם שבן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד¹³, מסיק מכך הגר"ש ישראלי שליט"א (זצ"ל) שאין כל איסור לבן נח לאבד עצמו לדעת¹⁴.

והנלע"ד דלא קשה מידי. דאילו האיסור על איבוד עצמו לדעת נלמד מהמילים "את דמכם לנפשותיכם", בשעה שהדין שבן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד נדרש

8 מהדורא קמא, ו; מהדורא תניינא, לט.

9 פכ"ד, דיבורא שתיתאי, מהדורת איש שלום דף קכד ב.

10 הגריפ"פ זצ"ל, ספר המצוות לרס"ג, ל"ת נח-נט (ח"ב דף נו ג); הגר"ש ליברמן ז"ל, הלכות הירושלמי, דף כא, א, אות ת. ויש לציין כי בשו"ת הלכות קטנות, ח"ב, רלא, בית מאיר, יו"ד, רטו, ה, ושו"ת אגרות משה, חו"מ, קד, כתבו כן מדעתם, דהיינו שאע"ד אסור משום "לא תרצח" מבלי להביא את הפסיקתא רבתי.

11 לעיל (הערה 9) בראש הסימן.

12 נז, ב.

13 מלכים, ט, יד.

14 ספר עמוד הימיני, טז, אות ט.

מהמילה "אדרוש" שהוא לשון יחיד, וז"פ¹⁵. וכן יש להעיר כי במדרש בראשית רבה¹⁶ הלכה זו שבן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד נלמדת מהכתוב: "שופך דם האדם באדם" - אחד - "דמו ישפך"¹⁷. היוצא לנו מהאמור שאף בן נח אסור לאבד עצמו לדעת בין ע"י עצמו ובין ע"י ציוויו לאחר להמיתו. וכן מוכח מהפרשת דרכים, ריש דרוש שני; ומש"ת בניין ציון, סי' קעג. אולם עדיין צ"ע למה הרמב"ם השמיט כל זה ועוד חזון למועד.

והמקנה כתב דמה שלא קיים אברהם אבינו מצוות מילה עד שלא נצטווה היינו מפני דאיתא במתני' בבבא קמא בפ' החובל, החובל בעצמו אע"פ שאינו רשאי פטור, והוא נצטווה אף לבני נח כדכתיב "אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש", כדפירש"י שם - מיד עצמכם אדרוש. ואם כן לא היה יכול לעבור על מצוות חובל שנצטווה בשביל מצווה שלא נצטווה עכת"ד¹⁸. הרי מוכח שגם בעל המקנה סובר שאסור לבן נח לחבול בעצמו. ואם כי הדברים נכונים להלכה, כאמור לעיל, אולם יפה כתב מוז"ל ה"אבעלעך רב", הגאון מוה"ר משה זאב הכהן, בספרו תפארת משה¹⁹, שאין להביא ראיה מאברהם אבינו ע"ה לנידון בן נח החובל בעצמו, ששערי התשובה לא ננעלו. ואמנם, יש לומר טעם אחר על אברהם שלא מל את עצמו קודם שנצטווה והוא מפני שגדול המצווה והעושה ממי שאינו מצווה ועושה, כדברי הש"ס בכמה מקומות²⁰ וכל שאר המצוות שעשה קודם שנצטווה הלא יוכל לעשותן ולקיימן גם אחר שנצטווה ולכן עשה אותן. אבל מצוות מילה לא יכול היה לקיים אותה אלא פעם אחת בלבד. לכן המתין לקיימה עד לאחר שציווה אותו הקב"ה לעשותה, כדי שיהא בעשותה מצווה ועושה ושכרו גדול עוד יותר. וכן הביא השפתי חכמים²¹ בשם הצדה לדרך²² והמשפטי שמואל. על פי יסוד זה, שאין נפשו של אדם קניינו אלא קניין הקב"ה, הסביר הרדב"ז²³ את טעם הדבר שאין בית הדין ממיתין או מלקין את האדם בהודאת פיו. וכי היכי דאין אדם רשאי להרוג את עצמו כן אין אדם רשאי להודות על עצמו שעשה עברה שחייב עליה מיתה לפי שאין נפשו קניינו. ומהאי טעמא לכאורה אף לגבי בן נח לא מהני

15 עיין תורה תמימה, בראשית, ט, ה, אותיות ו ח.

16 לד, יד (מהדורת תיאודור-אלבק עמ' 325).

17 בראשית, ט, ו.

18 קידושין, פב, א. וע"ע בהגהות בני בנימין על הרמב"ם מילה ג, ז.

19 ח"א, סו"ס מג.

20 קידושין, לח, א; בבא קמא, לח, א; פז, א; עבודה זרה, ג, א.

21 בראשית, יח, א.

22 ממהר"ר יששכר דב מגוריציא בעל שו"ת באר שבע.

23 לעיל (הערה 2).

הודאת בעל דין בדיני נפשות. ואמנם, הרמב"ם אינו מזכיר באף מקום כי בן נח נהרג על פי עצמו. מוכח שלדעתו אין חילוק בזה בין ישראל לבין בן נח ושניהם אינם נהרגים על פי עצמם²⁴. וכן הוא דעת הרלב"ג שפירש שהנער העמלקי שהמית את שאול המלך לא היה גר צדק, ועל אף זאת כתב הרלב"ג שהנער היה פטור בדין כיוון "שלא היו שם עדים והיה מרשיע את עצמו"²⁵.

מיהו החינוך כתב שבני נח כן נהרגים על הודאת פיהם²⁶. ונראה כי מקורו מהירושלמי²⁷: "רבי יודה בר פזי מוסיף בחונקו מפני עצמו, מה טעם כי דם באדם"²⁸. ובבראשית רבה איתא: "ר' יודה בר' סימון א' אף החונקו מפי עצמו שופך דם האדם באדם דמו ישפך"²⁹. הרי לכאורה שלדעת החינוך יש לבן נח בעלות על גופו ומועילה הסכמתו לסלק את האיסור של שפיכות דמים. וכן הסיק מדבריו הגר"ש ישראלי שליט"א (זצ"ל)³⁰. וזה סותר את מה שכתבנו לעיל.

ברם, לאחר העיון נלע"ד כי אין כל קושי מדברי החינוך. שהרי אף אצל בני ישראל יש רשות למלך להרוג איש על פי הודאת עצמו³¹ וכוח המלך נובע מתיקון המדינה ותקנת העולם כמבואר ברמב"ם³². הרי אף על פי שבדרך כלל אין נפשו של אדם קניינו, כאן, משום תקנת העולם, גזרה התורה שמותר למלך להרוג איש על פי הודאת עצמו. ודיני בני נח אף הם משום תקנת העולם כדמוכח מהאור שמח³³, ומהמשאת משה לגאון רבי אברהם משה חברוני זצ"ל³⁴, וזה ברור. ואם כן, גזרה התורה שמשום תקנת

24 ראה מנחת חינוך, מצווה כו, אות ה; שו"ת שרידי אש, לעיל (הערה 7), עינים למשפט, סנהדרין, נו, ב, אות א.

25 שמואל ב, א, יד. וראה אהרן קירשנבאום 'הכלל אין אדם משים עצמו רשע בהלכות בני נח', דיני ישראל, כרך ב (תשל"א), עמ' 71, בעמ' 74.

26 מצווה כו (מהדורת שעוועל מצווה כח עמ' פא) ומצווה קצה (מהדורת שעוועל מצווה קצב עמ' רעג). ובפסק דינו בתיק ער (תשמ"א) 102 בבית הדין הרבני הגדול ירושלים. פד"ר יב 33 בעמ' 39-40 כותב הרה"ג יצחק קוליץ שליט"א (זצ"ל) כי כן דעת התוספות, עבודה זרה, עא, ב, ד"ה "בן נח", עיי"ש.

27 קידושין, א, א. ועיין בקרבן העדה על אתר. וכן ראה בעינים למשפט, לעיל (הערה 24), והשווה מנחת חינוך שם.

28 ראה בראשית, ט, ו.

29 לד, יד (מהדורת תיאודור-אלבק עמ' 325-326).

30 לעיל (הערה 74) אות כג.

31 ראה ברמב"ם, סנהדרין, יח, ו.

32 רוצח ושמירת נפש, ב, ד; מלכים, ג, י.

33 מלכים, ג, י.

34 בבא קמא, סי' י, ד"ה "איברא".

העולם רשאי אף ב"נ להרוג איש על פי הודאת עצמו וזאת למרות שבשאר מקומות אין נפשו של אדם - בין ישראל בין בן נח - קניינו³⁵.

ובכלל קשה בעיני לבנות הלכות גדולות וחמורות בענייני פיקוח נפש ורציחה על יסוד הסבר אשר הרדב"ז בעצמו מכנה רק כ"קצת טעם". וצריכים אנו להבין למה אף הרדב"ז עצמו אינו רואה בו טעם מלא. ונראה לומר כי באמת אין קשר בין ההורג את עצמו לבין בית דין הממיתין על פי הודאת בעל הדין. וכי מותר לשני אנשים להרוג אדם אחר? בוודאי שלא. ובכל זאת חייב בית הדין להרוג איש על פי שנים עדים, ואין כל סתירה, שהחיוב העיקרי להרוג איש הוא דין בבית דין וכמו שדייק הרמב"ם בלשונו: "כל מיתה מהם מצוות עשה היא לבית דין להרוג בה מי שנתחייב בה"³⁶. ושוב: "כל מחויב מיתת בית דין שלא המיתו אותו בית דין ביטלו מצוות עשה"³⁷. וע"ע בספר המצוות, ל"ת רעט. ואין בזה כל שמץ של איסור ד"לא תרצח" במקום שבית הדין המיתו על פי דין³⁸. ואם כן, לו התירה התורה לבית הדין להרוג אדם על פי עצמו היה דין זה בבית דין גרידא בלא כל קשר לאיסור על היחיד מלאבד את עצמו ודו"ק. וכן הוא בבן נח שאמנם גזרה התורה שנהרג על פי עצמו, אולם דין הוא בבית דין גרידא ללא כל קשר לאיסור "אך את דמכם לנפשותיכם".

היוצא מהאמור שאף בני נח כלולים באיסור התאבדות וחבלה עצמית דכתיב "אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש" שנשנית במרה ובסיני. ואין לו לבן נח, כמו שאין לו לבן ישראל, קניין בגופו ונפשו אלא קניין הקב"ה הוא. ואם כן, הסכמת החולה להמיתו אינה מועילה כלום בכדי להסיר את האיסור של שפיכות דמים. ואין להביא כל ראייה מזה שבן נח נהרג על פי הודאת עצמו שהוא דין מיוחד בבית דין ומשום תקנת העולם.

35 ובהקשר זה מן הראוי לציין את מה שראיתי בלב איברא לגר"א הענקין זצ"ל עמ' 125: "שמה שאמרו חז"ל בב"נ אזכרתן זוהי מיתתן ובע"א בד"א הכוונה היא שהרשות לב"ד הממונה שבהם לפסוק כן... אבל לא שהחיוב הוא לעשות כן תמיד". עיי"ש שהאריך בזה. ונלע"ד שראיה לדבריו משפתי חכמים, שמות, ב, יא, סוף אות ה, עיי"ש ודו"ק. והניף הגאון ידו שנית במאמר 'קץ הימין', הדרום, חוברת י (אלול תשי"ט), עמ' 5, בעמ' 8 בהערה, ושם הוא מוסיף: "ודוגמא לזה בית דין של ישראל שלעת ההכרח מכין ועונשין אפילו שלא כדברי תורה (סנהדרין, מו). אבל בישראל הוא רק במקרה, שהרי יש להם הלכות קבועות, ואלה המשפטים", אשר באינו יהודי תמיד הוא כן, שהרשות בידם אם רצוים על פי תקנת המקום, אבל ודאי שראוי להם לחוקק חקים ישרים... שרק על פי דעת רבים מכין ועונשין. ואפשר להשתמש בשאר מיני עונשין או לפטור לגמרי". ופשוט שדברי הגר"א הענקין זצ"ל חלים במלא משקלם גם על זה שבן נח נהרג על פי הודאת עצמו.

36 סנהדרין, יד, ב.

37 שם, הלכה ג.

38 עיין בספר המצוות, לא תעשה רפט; ובמהדורת הגר"ח העלר פתח דבר פ"ה אות ב.

ולאמיתו של דבר, אף אילו היינו מסכימים כי יש לבן נח בעלות על גופו עדיין לא היינו יכולים להסתמך על הסכמתו בכדי להמיתו, לפי שאין אדם מוחל על ראשי אברים³⁹ וכ"ש על גופו. וכ"כ הגר"ש ישראלי שליט"א (זצ"ל) עצמו⁴⁰. והוסיף הגרא"י ולדינברג שליט"א (זצ"ל)⁴¹ כי ספק גדול אם זאת היא באמת רצונו האמתי או שמביע דברים אלה רק מתוך יאושו בחיים ומתוך טירוף דעת⁴². וברור שעל יסוד הסכמה כזאת אין ליטול נפשו של אדם.

חלק ב

יב. הסכמת המנהל ו"לפני עור"

ברם דא עקא: שכל הני מילי מתייחסים לרופא הנותן את הסם הממית. אולם כאן בנידוננו אין מנהל בית החולים הוא עצמו זה שיתן את הסם הממית כי אם רופא אחר, ואילו מהמנהל נתבקש רק לתת את רשותו והסכמתו לכך. השאלה היא, אפוא, אם יש איסור גם בזה, דהיינו לתת את רשותו והסכמתו לדבר.

נאמר בתורה: "לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשול ויראת מא-להיך אני ה'".¹ ודרשו חז"ל: "לפני סומא בדבר... היה נוטל ממך עצה אל תתן לו עצה שאינה הוגנת לך".² ואם עצה על גופו וממונו כך, על נשמתו - דהיינו בענייני איסור והיתר - לא כ"ש? והלא מסיים הפסוק "ויראת מא-להיך אני ה'".

ולא רק ליזום ולשדל מעשה העברה אסור, אלא גם לאפשר ולעזור בעשיית עברה ע"י אחר אסור, וכדברי רבי נתן: "מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר ואבר מן החי לבן נח, ת"ל ולפני עור לא תתן מכשול".³ וברור שלא רק יין לנזיר ואבר מן החי לבן נח אסורים, אלא דהוא הדין בכל שאר איסורין כדאיתא בתוספות⁴. וכן הוא בשפיכות

39 בבא קמא, צג, א.

40 לעיל (הערה 14) ריש אות כד.

41 שר"ת ציץ אליעזר, ח"י כה, פ"ה, סוף אות ד. וע"ע שם, פ"ו, אות ד.

42 עיין רמב"ם, סנהדרין, יח, ו.

יב 1 ויקרא, יט, יד.

2 תורת כהנים על אתר, ומובא ברש"י עה"ת.

3 פסחים, כה, ב; עבודה זרה, ו, ב; תוספתא, דמאי, ב, כד (מהדו' ליברמן עמ' 72). וכעין זה מופיע

בירושלמי, דמאי, ג, א. וע"ע ביפה עינים על עבודה זרה, שם.

4 עבודה זרה, שם, ד"ה "מנין".

דמים כדמוכח מהגמרא⁵ המורה שאין מוכרין כלי זיין וכדומה לחשודים על שפיכות דמים - בין ישראל בין גוי - כשהאיסור משום "ולפני עור"⁶.

וכבר חלקו האחרונים אם מי שבידו למנוע את חברו מלעבור על איסור ואינו מונעו עובר על לאו ד"ולפני עור" או לא⁷. אמנם, נראה לי ברור כי נתינת הסכמה למעשה איסור הוי לכ"ע כעין הושטת איסור ממש. וחיל לי מאבוח דשמואל דאיתא בגמרא: "שלחו ליה לאבוה דשמואל: הלן תורי דגנבין ארמאי ומנגחין יתהון מהו? שלח להו: הערמה אתעביד בהו אערימו עלייהו ויזדבנון. אמר רב פפא: בני מערבא סברי לה כר' חידקא דאמר בני נח מצווין על הסירוס וקא עברי משום ולפני עור לא תתן מכשול"⁸. ופירש רש"י⁹: "ומסרסין אותם ואח"כ מחזירין לבעלים ומאהבת בעליו ישראל גונבו הנכרי שהוא מכירו ומסרסו כדי שיהא יפה לחרישה". ולאחר מכן כותב רש"י: "וקא עבר. זה האומר לסרס: משום לפני עור לא תתן מכשול...". ולכאורה הדברים סותרים אהדדי. שמתחילה מפרש רש"י שהנכרים גונבים ומסרסים את הבהמות מתוך אהבת הבעלים, ולפי פשוטו משמע שעל דעת עצמן עושין כן. ולאחר מכן כותב רש"י כי הבעלים הם אשר אומרים להם לסרס¹⁰. אלא נראה ברור כי כוונת רש"י היא שאמנם הנכרי עושה כן מיוזמתו ומדעתו, אולם הבעלים מסכימים במפורש למעשיהם, וזה פשוט. ועם זאת עובר הבעלים באיסור "ולפני עור", שע"י הסכמתו מעודד הוא עשיית העברה. ועיין בחידושי מהר"ץ חיות וז"ל: "הסרוס עושה העכו"ם רק דישראל מניח לו לגנוב"¹¹.

ומן הראוי להדגיש כי מפירושו של רש"י לסוגיא זו¹² עולה כי ניתן לעבור על "ולפני עור" אפילו בדיבור קל. וכן כותב הרמב"ם במפורש בפירושו למשניות וז"ל: "והמתעהו ומביא אותו לידי מכשול או שצוהו על העברה, או שסייעו עליה באיזה סיוע שהוא, אפילו בדיבור מועט נענש בידי שמים כפי ערך מה שעשה בסייעו או

5 עבודה זרה, טו, ב.

6 ראה רמב"ם, רוצח ושמירת נפש, יב, יב-יד.

7 ראה סיכום המקורות בשדי חמד, כללים, מערכת ואו, כלל כו, ס"ק כה (מהדורת פריעדמאן כרך ב עמ' 325-327). ועיין עוד: שו"ת בית יצחק, או"ח, כט, סוף אות ג; ספר נפש חיה (לגר"ר מרגליות זצ"ל), או"ח, קמט, ב, ושוב בספרו ניצוצי אור, עבודה זרה, ו, ב, אות ה; שו"ת יביע אומר, ח"ו, י"ד, יג, אות ח; שו"ת דברי יואל (מהאדמו"ר מסאטמאר זצ"ל), צב, ובעיקר ריש אות ג וסוף אות ז.

8 בבא מציעא, צ, א-ב.

9 שם.

10 והשווה דברי האור זרוע בשם הר"ח שם.

11 שם. וע"ע בכתבי הגר"ר מרגליות שהזכרנו לעיל (הערה 7).

12 וכן מהאור זרוע בשם הר"ח לעיל (הערה 10).

בהקישו את חברו. ואינו מתחייב שום עונש מכל העונשים האמורים בתורה, אבל עובר הוא על מה שאמר ה' ולפני עור לא תתן מכשול אם גרם לעברה או שעובר על דבר ה' אל תשת ידך עם רשע אם סייע לחוטא"¹³. וכן מוכח מדבריו במשנה תורה וז"ל: "האומר לחברו שבר כליו של פלוני על מנת שאתה פטור ועשה הרי זה חייב לשלם... ואע"פ שהעושה הוא החייב לשלם הרי זה האומר לו שותפו בעוון ורשע הוא שהרי הכשיל עור וחיזק ידי עוברי עברה"¹⁴. הרי האומר עובר על הלאו ד'ולפני עור' בדיבור בעלמא. וע"ע בשו"ת חוות יאיר, סי' קסו. וזה בניגוד לדעת מהר"ר דוד פרדו זצ"ל שסובר שבדיבור לבד אין עוברים על לאו ד'ולפני עור"¹⁵. וכבר העיר בעל השדי חמד: "ולפי הנראה במחכתה"ר נעלמו מעיני קדשו דברי רבנו הגדול בפירוש המשנה¹⁶. וה"ה שנשמט מעיניו לרגע את הסוגיא הנ"ל דאבוה דשמואל. וכן ראה נדרים כב, א. וראיתי בשו"ת ישכיל עבדי שהגאון הרב עובדיה הדאיה זצ"ל ניסה לקרב את דברי מהרד"פ לשיטת הראשונים הנ"ל ומסיק "דכל דע"י הדיבור בא הדבר לידי מעשה אליבא דכ"ע עובר בלפני עור"¹⁷. ועיין שם עוד שכתב הגאון המחבר לדינא כי הכתיבה עדיפא טפי מדיבור, דהוי מעשה זוטא¹⁸.

ורק אציין כי זה שכותב הר"מ ז"ל שאין לוקין על לאו דלפני עור ועונשו הוא בדי שמים, כן עולה גם מדברי החינוך¹⁹; הריטב"א²⁰; והמאירי²¹. וע"ע רש"י, עבודה זרה, ו, א, האומר: "שהרי עתידין הן ליתן את הדין". ובטעם הדבר שאין מלקות, חלקו בו המפרשים. ואכהמ"ל²². אולם בפירושו של הגאון הרב ירוחם פישל פערלא זצ"ל לספר המצוות לרס"ג מחדש המחבר כי אליבא דרמ"ה והרמב"ן אכן לוקין עי"ש באריכות²³, ובאתי כאן רק להעיר.

13 תרומות, ו, ג (מהדורת קאפח עברית בלבד עמ' קפג).

14 חובל ומזיק, ה, יג.

15 שו"ת מכתם לדוד, יו"ד, לג, ד"ה "ודע".

16 לעיל (הערה 7) ס"ק לב (שם עמ' 331).

17 ח"א, יו"ד, ו, סעיף י.

18 שם, ס"ק ה.

19 מצווה רלב (מהדורת שעוועל מצווה רמ עמ' שיט).

20 יבמות, פד, ב.

21 יבמות, שם (מהדור' דיקמן עמ' 307).

22 עיין באוסף המקורות המובאים בשדי חמד לעיל (הערה 7), ס"ק ח (שם עמ' 317-318) ובשו"ת חבלים

בנעימים ח"א, סוגיא לא, אות ג. וע"ע בשו"ת זכרון יעקב (זווער), יא (עמ' סז-סח) בשם המנחת יצחק.

23 מנין עא העונשין, עונש כד-כה (כרך ג דף סג ד-סד ב).

ולאחרונה, מדברי רבי נתן המובאים לעיל²⁴, שאסור להושיט יין לנזיר ואבר מן החי לבן נח, מוכח שישראל המכשיל בן נח במצוות השייכות לו עובר על לאו ד"ולפני עור". וכן מוכח מהגמרא בעבודה זרה שהזכרנו לעיל²⁵ שאין מוכריו כלי זיין וכדומה לחשודים על שפיכות דמים - בין ישראל בין גוי - משום "ולפני עור", שהרי גם ישראל וגם גוי מצווין על איסור רציחה. ומהסוגיא דאבוה דשמואל²⁶ אנו לומדים כי אף הנותן את הסכמתו לגוי לבצע מעשה האסור לגוי עובר על לאו ד"ולפני עור".

העולה מהקבוץ כי אסור למנהל לתת את הסכמתו לרופא אחר להמית את החולה - ואף אם אין הסכמה זו אלא בדיבור בעלמא, וכ"ש בכתב - משום "ולפני עור לא תתן מכשול". ומכיוון שגם ישראל וגם גוי מצווים על איסור שפיכות דמים, אזי אין חילוק בדבר אם הרופא הנותן את הסם הממית הוא ישראל או גוי.

ויש להוסיף כי אף בנסיבות שהרופא הנותן את הסם יהיה חייב אך ורק בידי שמים - וכגון בכמה מהתנאים שבהם עסקנו בחלק א לעיל - עדיין המכשילו עובר על "ולפני עור", וכפי שהוכיח השדי חמד²⁷ הדוחה את דעת הברכי יוסף²⁸, עיי"ש.

יג. ישראל המכשיל גוי בזמן הזה - איסור דאורייתא

והנה כבר הזכרנו שגם רבי נתן וגם אבוה דשמואל אליבא דרב פפא סוברים שישראל המכשיל גוי במצוות השייכות להם עובר על לאו דלפני עור. ומהירושלמי¹ מוכח שכן דעת רבי יוחנן. והשווה דברי הגאון הרב משה שטרנבוך שליט"א בספרו המפורסם מועדים וזמנים, ח"ז, סי' קצא בהערה, וד"ק.

והקשה שם הגר"מ שטרנבוך שליט"א, על כך שלכאורה השמיט הרמב"ם לגמרי עיקר דין זה של "ולפני עור" לגוי. ועוד לפניו, המראה הפנים² ובעל שו"ת שואל ומשיב³ גם תמהו על כך. אולם לאמיתו של דבר הרמב"ם כן מזכירו בהלכות איסורי ביאה כב, ו, וז"ל: "...וכבר ביארנו שהן אסורין בזכור ובבהמה ונאמר ולפני עור לא תתן מכשול" עיי"ש, וכבר העיר על כך השדי חמד⁴. וע"ע ברמב"ם, רוצח ושמירת נפש, יב,

24 בטקסט על יד הערה 3.

25 בטקסט על יד הערה 5.

26 בטקסט על יד הערה 8 דלעיל.

27 לעיל (הערה 7) ס"ק כט (שם עמ' 329).

28 יו"ד, רמ, אות יג.

יג 1 דמאי, ג, א.

2 דמאי, ג, א ד"ה "רופא".

3 מהדורא ב, ח"ב, סב, ד"ה "אחר שנים".

4 לעיל (פרק יב הערה 7), ס"ק יז (שם עמ' 316).

יב-יד. והיפה עינים כתב דמדפסק הרמב"ם בהלכות מלכים כל פרטי ז' מצוות לבני נח אם כן מאי רבותא בזה שפשיטא שהם כלולים באיסור "ולפני עור"⁵.

ולא אמנע את עצמי מלהעיר גם על מה שראיתי בספרי האחרונים שנחלקו אם ישראל המכשיל את הגוי בזמן הזה עובר על איסור ד"ולפני עור" מדאורייתא או מדרבנן⁶. הסוברים ש"ולפני עור" בגוי הוא מדרבנן בזמן הזה תומכים את יתדותיהם בדברי רב יוסף "דתני רב יוסף: עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים⁷. מאי ראה? ז' מצוות שקבלו עליהן בני נח ולא קיימום. כיוון שלא קיימום עמד והתירן להן"⁸. והקשה שם הגמרא: "איתגורי איתגור, אם כן מצינו חוטא נשכר"? ותירצה הגמרא לפי מסקנת הסוגיא, שאף כשבני נח מקיימים את מצוותם בזמן הזה אין הם מקבלים עליהן שכר כמצווה ועושה, אלא כמי שאינו מצווה ועושה. ומפרש רש"י: "התרה זו לא טובתם היא, אלא שאין מצווין לקיימן ואם יקיימו לא יקבלו שכר" אלא כמי שאינו מצווה ועושה⁹, וע"ע בגירסת התוספות¹⁰ המופיע בעין יעקב¹¹ ומובאת בהגהות הב"ח¹². הרי לאחר מתן תורה הותרו לגמרי הז' מצוות לבני נח ואינן עוד מצווים. ואם כן, המעבירן על אחד מז' המצוות אי אפשר שהוא יעבור על איסור "ולפני עור" מדאורייתא, אלא בוודאי איסורו מדרבנן.

ולאחר בקשת מחילה כראוי, אומר בכנות כי שיטה זו נראית קשה מאד בעיני. תחילה, לפי פירוש זה של שיטת רב יוסף אין כל איסור על בני נח מלעבור על אחד מז' המצוות, ובכל זאת יש איסור דרבנן על ישראל מלהכשיל בן נח על אחד ממצוותיו. ויש לשאול, למה יגזרו חכמינו על דבר זה כיוון שסו"ס המצוות הותרו לבני נח? ואפשר לומר שמכיוון שז' המצוות עדיין אסורות לישראל אזי אסור לישראל לסייע לבן נח לעשותן, ואף על פי שמותרות הן לבני נח. וכעין זה ראיתי בשדי חמד ש"דבר שאסור

5 עבודה זרה, ו, ב.

6 ועיין סיכום המו"מ בשדי חמד לעיל (הערה 4), ס"ק כב (שם עמ' 322-323), ובשר"ת יביע אומר, ח"ב, י"ד, יז, אות י. ובנוסף למקורות המובאים שם עיין עוד: מנחת חינוך, מצווה רלב, אות א, דברי הרה"ג שלמה קלוגר זצ"ל המובאים בספר שובה ישראל (לרה"ג יהושע כהן בישקוביץ), תשובה ה, סי' ב, ס"ק ט; דרך המלך, כח; הגרי"פ, ספר המצוות לרס"ג, מילואים, סי' ח (כרך ג דף רמו ד - רמז ב). ורבנן אלו סוברים שהאיסור הוא מן התורה. ברם ראה ספרו של הגר"ש ישראלי שליט"א (זצ"ל) עמוד הימיני, סח, יב, פ"ד, שסובר כאותן הדעות שאין האיסור בזמן הזה כי אם מדרבנן.

7 חבוקק, ג, ו.

8 בבא קמא, לח, א; עבודה זרה, ב, ב.

9 עבודה זרה, ג, א ד"ה "לגמור".

10 חגיגה, יג, א ד"ה "איך".

11 שם.

12 שם.

לאדם לעשותו אסור גם כן לסייע למי שמותר לו לעשותו¹³, וראייתו מהתלמוד הקובע שאף על פי שבני נח אינם מוזהרים על שחוטי חוץ "אמר רב אסי אסור לסייען ולעשות שליחותן"¹⁴. ואולם, נלע"ד שאי אפשר להביא ראיה משם. דהתם האיסור לאו משום מסייע בידי עוברי עברה, אלא הוא גזרת חכמים מיוחדת אטו האיסור דאורייתא של ישראל השוחט בחוץ קדשי גויים, אשר נחלקו בו רבי שמעון ("ג רבי מאיר) ורבי יוסי¹⁵. ומכיוון שההלכה כרבי יוסי דחייב, לכן גזרו חכמים אף על הסיוע לגוי. וכן עולה בבירור מדברי הרמב"ם, עיי"ש¹⁶. ובאמת מפורש ברש"י בכמה מקומות בש"ס כי בדבר שבן נח אינו מוזהר עליו אין כל איסור של "ולפני עור" כלל, ושרי - אפילו מדרבנן - עבור ישראל לומר לבן נח לעשותו¹⁷. ודחוק לחלק בין ז' המצוות ושאר איסורים.

שנית, אפילו אם נקבל את דברי רב יוסף כפשוטם, הלא דעת רב יוסף דעת יחיד היא כשכל שאר האמוראים דורשים דרשות אחרות מהפסוק בחבוקוק¹⁸. ונראה כי שאר האמוראים אינם סוברים כי לאחר מתן תורה הותרו לגמרי לבני נח ז' המצוות. אדרבא, גם היום חייבים בני נח לשמור את אותן המצוות. ודחוק לומר דכולהו אמוראי מודים בעיקר הדבר לרב יוסף שעמד והתירן להן ואע"ג דבדרשא דקרא לא ס"ל כוותיה, אלא דודאי שאר אמוראי דלא דרשי קרא כדרב יוסף גם בעיקר מילתא דרב יוסף לא סבירי להו. ומפשטות הרמב"ם¹⁹ שהביא בפרוטרוט את דיני בני נח מוכח כי פסק הוא כדעת רוב האמוראים בניגוד לדעת רב יוסף. וכבר עמדו על כך דודי זקני ז"ל הרה"ג מוהר"ר חיים יעקב חוויידנסקי בספרו המפורסם "דרך המלך" על הרמב"ם²⁰; והגר"פ פערלא בפירושו לסה"מ לרס"ג²¹.

ולאחרונה, כבר העירו האחרונים כי בבבא קמא²² מפרש רש"י, שאף על פי שבני נח אינם מצווים על ז' המצוות, אבל מעונשין לא פטרן אף לדעת רב יוסף. ומוסיף רש"י בעבודה זרה, שמהאי טעמא המכשיל את הגוי עובר על "ולפני עור": "ונהי דאמרן עמד והתירן, מיהו אל יעברו על ידך, שהרי עתידין הן ליתן את הדין על שאין מקיימין

13 מערכת המ"ם, כללים, כלל מד (מהדורת פריעדמאן כרך ט עמ' 113).

14 זבחים, קטז, ב. וכן הוא בירושלמי, מגילה, א, יג, בשם רבי בא רב יהודה.

15 זבחים, ד, ה.

16 מעשה הקרבנות, יט, טז. ועיין עוד במצפה איתן, זבחים, קטז, ב.

17 ראה בבא מציעא, צ, ב ד"ה "משום"; עבודה זרה, נה, א ד"ה "דורכין"; עבודה זרה, נה, ב, ד"ה "וישראל".

18 עיין בבלי, בבא קמא, לח, א; ירושלמי, בבא קמא, ד, ג.

19 מלכים, ט-י.

20 סי' כח, בסוף.

21 מילואים, סי' ח, כרך ג, דף רמו ד-רמז ב. וכן כוונת היפה עינים, עבודה זרה, ו, ב ד"ה "ואבמה"ח", עיי"ש.

22 לח, א, ד"ה "לומר".

אותן ואע"פ שאין להן שכר בקיומן ואהכי קא עבר ישראל משום ולפני עור לא תתן מכשול²³. יוצא שלדעת רש"י גם רב יוסף, הסובר דאין לבני נח הדין של "מצווים" בזמן הזה, מודה שבני נח עדיין נענשים על זה שעוברים את ז' המצוות. מסתברא, אפוא, שהמעביר בן נח על אחת ממצוותיו עובר על לאו ד"ולפני עור" מן התורה²⁴. אלא שהקשו האחרונים על פירושו של רש"י לדברי רב יוסף: דאטו יש עוול לפני המקום ח"ו, דלעניש יענשו כמצווה ולקבל שכר כאינו מצווה? ותירצו תירוצים שונים²⁵. והנלע"ד לפרש על פי דברי התוספות שמסבירים שהטעם שגדול המצווה ועושה משאינו מצווה ועושה היינו "מפני שהוא דואג תמיד לבטל יצרו ולקיים מצוות בורא"²⁶. העולה מהתוספות כי שכר מצווה מחולק לשניים: שכר העשיה ושכר הדאגה. המצווה ועושה מקבל את שתי המנות של שכר ואילו האינו מצווה ועושה, כיוון שאינו דואג תמיד, מקבל אך ורק שכר העשיה. לעומת זאת, מסתברא לנו שהעונש אף במצווה הוא אך ורק על העדר העשיה, ואילו על העדר הדאגה אין כל עונש מעבר לאבדן שכר הדאגה. על פי יסודות אלו מובנת כוונת רש"י בפירוש הסוגיא²⁷. לפני מתן תורה בני נח היו מקבלים שתי מנות השכר של "מצווין", דהיינו גם שכר העשיה וגם שכר הדאגה. ואילו בעוברים על המצוות השייכות להם נענשו על העדר העשיה גרידא. בשעה שראה הקב"ה כי בני נח אינם מקיימים את ז' המצוות ואינם דואגים על עשייתן, סובר רב יוסף שעמד הקב"ה ונטל מהם את שכר הדאגה. אמנם, שכר העשיה אם יקיימו את המצוות נשאר להם, וממולו - מידה כנגד מידה - עונש על העדר העשיה אם לא יקיימו את המצוות. וזוהי כוונת הגמרא באומרה "לומר לך שאין מקבלין עליהם שכר כמצווה ועושה", דהיינו שאין מקבלים שתי מנות השכר, גם על העשיה וגם על הדאגה, "אלא כמי שאינו מצווה ועושה", פירוש: בכ"ף הדמיון, כלומר כמו שאינו

23 ו, א, ד"ה "ולפני עור".

24 והשווה את דברי הגר"ע יוסף שליט"א בשר"ת יביע אומר לעיל (הערה 36). ולכאורה לא עמד עד תומו בדברי רש"י בבבא קמא, שם. וכן לשון רש"י בעבודה זרה, שם: "שהרי עתידין הן ליתן את הדין", משמעו על עונש בידי שמים, דבר שאינו שייך על תקנת חכמים. עיין בעמוד הימיני לעיל (הערה 6) אות ב, ומה שמפרש רש"י את הגמרא בעבודה זרה שם אליבא דרב יוסף הוא לא משום שרש"י סובר כמותו בניגוד לדעת רוב האמוראים, אלא בכדי לפרש את הגמרא אף לדעת רב יוסף שדעתו לבד מובאת קודם לכן באותה מסכת עצמה ב, ב. ראה דרך המלך לעיל (הערה 20), וחשוב לציין בהקשר זה כי כל הקטע ברש"י עבודה זרה הנידון - דהיינו מ"ונהי דאמרן..." עד סוף הדיבור - חסר בכתב יד פרמה (דה-רוסי) 1292.

25 עיין הרה"ג שלמה קלוגר לעיל (הערה 36), הגריפ"פ לעיל (הערה 6), עמוד הימיני לעיל (הערה 6).

26 עבודה זרה, ג, א "גדול". והשווה עם נוסחת התוספות, קידושין, לא, א, ובעין יעקב, עבודה זרה, שם.

27 אם כי הלשון עדיין צריך דקדוק.

מצווה ועושה מקבל רק שכר העשיה גרידא בלא שכר דאגה, כך גם בני נח מקבלים שכר העשיה בלא שכר הדאגה - וזאת על אף שבני נח אכן מחויבים הם לקיים את ז' המצוות ואם לא יקיימו יענשו על העדר העשיה בלבד.

היוצא אפוא, כי דרכי ה' דרכי אמת וצדק הן ואין בו כל עוול ח"ו. וכמו שהקב"ה מעניש את בני נח על אי-עשיית מצוותם, כך הוא נותן להם שכר עשיה על קיומן - מידה כנגד מידה. ברם, משראה הקב"ה כי אין בני נח דואגים על קיום המצוות, מנע מהם שכר הדאגה אשר בחסדי ה' היה נותן להם מטובו עד אותה שעה. וזוהי שיטת רב יוסף אליבא דפירושי רש"י ז"ל. כן נלע"ד.

ומכיוון שבן נח העובר בזמן הזה על אחת מז' המצוות נענש אף לדעת רב יוסף וכ"ש לדעת שאר האמוראים, אם כן ישראל המעבירו עובר על איסור דאורייתא של "ולפני עור" ודו"ק.

יד. הסכמת המנהל ב"חד עברא דנהרא"

ברם, גרסינן עוד במסכת עבודה זרה¹ שהמסייע את חברו לבצע עברה עובר על הלאו של "ולפני עור" דווקא במקום שאי אפשר היה ל"נכשל" להשיג את האיסור בלעדיו וכעין תרי עברי נהרא. אולם במקום שאף בלא הסיוע יכול היה הנכשל להשיג את האיסור אין בו משום "ולפני עור", והגמרא הוכיחה כן מדאיתא בברייתא דרבי נתן "שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר ואבר מן החי לבן נח". ומדקתני "לא יושיט" ולא קתני "לא יתן" שמע מינה כי הנהר מפסיק ביניהם. ואם כן, לכאורה, כיוון שבנידון דידן בידי הרופא לתת את הסם לחולה אף ללא הסכמת המנהל, אין בהסכמת המנהל משום "ולפני עור".

אולם הבה"ג והרמב"ם השמיטו מספריהם את החילוק בין חד לתרי עברי דנהרא. ומכוח זה דייק הגרי"פ פערלא זצ"ל כי הבה"ג והרמב"ם אינם סוברים כלל מחילוק זה, עיי"ש שהאריך בזה². ובשו"ת מלמד להועיל הביא כן גם בשם המהר"מ הורוביץ אב"ד דק"ק פפד"מ והרד"ץ הופמן זצ"ל הסכים לדבריו³. וכ"כ במנחת חינוך³.
ואם כי שאר הראשונים אכן מקבלים את החילוק הזה בין חד עברא דנהרא לבין תרי עברא דנהרא, אולם עדיין חלוקים הם בדעותיהם מה דינו של חד עברא דנהרא.

יד 1 ו, ב.

2 ספר המצוות לרס"ג, מנין ששים וחמש הפרשיות, פרשה נז (כרך ג דף רח ב-ג).

3 ח"א, לד. וע"ע: מהר"ץ חיות, שבת, ג, א.

*3 מצווה רלב, ג. וראה: שרידי אש, ח"ב, נז; משמרת חיים, יא.

יש מהראשונים הסוברים שבחד עברא דנהרא אין בו איסור כלל, ואילו אחרים סוברים שבכל זאת יש איסור דרבנן של מסייע ידי עוברי עברה, אם כי איסור דאורייתא של "ולפני עור" אין. והדברים ידועים וכתובים ואין צורך לחזור עליהם. ובעל השדי חמד⁴, לאחר שהביא את הדעות השונות כדרכו בקודש⁵ מסיק לדינא: "ולפי הנראה רבני האחרונים תופסים כדעת התוס' והרא"ש ודעמייהו דאף בדלא קאי בתרי עברי דנהרא אסור מדרבנן להושיט לחברו דבר איסור וכנראה שכן עיקר לדינא"⁶. וכן העלו בשו"ת חבלים בנעימים⁷, ובשו"ת יחוה דעת⁸. ובשו"ת משפטי שמואל כתוב: "כשאתה נותן לו האיסור בידים נראה כאלו אתה מודה בדבר ומתרצה ובוטע במצווה"⁸.

ומצאתי בנדרים⁹ דאיתא: "עולא במיסקיה לארעא דישראל איתלוו ליה תרין בני חוזאי בהדיה, קם חד שחטיה לחבריה. אמר ליה לעולא: יאות עבדי? אמר ליה: אין, ופרע ליה בית השחיטה¹⁰. כי אתא לקמיה דר' יוחנן א"ל: דלמא חס ושלום אחזיקי ידי עוברי עברה? א"ל: נפשך הצלת"¹¹. מוכח שלולי דהוי פיקוח נפש אסור היה לעולא להסכים למעשה הרוצח ולעודדו למהר מיתת חברו על אף שבידי הרוצח לעשות כן ללא כל סיוע - והוא ממש נידוננו¹².

היוצא, אפוא, שאף על פי שבידי הרופא לתת את הסם לחולה בלא כל סיוע עדיין אסור למנהל לסייעו בדיבורו. ולדעת הבה"ג והרמב"ם האיסור הוא מדאורייתא כשדעת רוב שאר הראשונים והאחרונים איסורו הוא מדרבנן.

טו. הסכמת המנהל לרופא נכרי ב"חד עברא דנהרא"

כל האמור לעיל בוודאי נכון הוא אם הרופא הנותן את הסם הוא יהודי ואם כן המסייעו אפילו בחד עברא דנהרא אסור. אלא הדבר צריך עיון אם הוא הדין כשהרופא הנותן את הסם הוא אינו יהודי.

4	כללים, מערכת ואו, כלל כו, ס"ק ג (מהדורת פריעדמאן כרך ב עמ' 297-298), ומערכת המ"ם, כלל מא (שם כרך ד עמ' 112).
5	ועיין עוד בשו"ת שערי עזרא (בצרי), קג.
6	שם במערכת ואו.
7	ח"א, סוגיא אות ב.
*7	ח"ג, סז, ד"ה "אלא".
8	קלד.
9	כב, א.
10	שימות מהר - רא"ש ור"ן.
11	שאלמלא כן היה הורגך - רא"ש, ר"ן.
12	וע"ע תוספות, סוטה, מא, ב, ד"ה "כל המחניף".

וברור כי לדעת הבה"ג והרמב"ם הנ"ל אין לחלק בין יהודי וגוי. שהרי בין ביהודי ובין בגוי, ישראל המכשילו עובר על איסור דאורייתא ד"ולפני עור", וכפי שכתבנו לעיל¹. ולדעת הבה"ג והרמב"ם אין כל חילוק בלאו בין אם הוא בתרי עברי דנהרא לבין אם הוא בחד עברא דנהרא כאמור. היוצא, אפוא, שגם המכשיל את הגוי ומסייעו בחד עברא דנהרא עובר, לפי שיטה זו, באיסור דאורייתא של "ולפני עור לא תתן מכשל".

אולם, לדעת הראשונים הסוברים שבחד עברא דנהרא האיסור הוא מדרבנן ניתן לומר שגזרו כן חז"ל דווקא כשמסייעים ליהודי אשר מחויבים אנו להוכיחו ולהפרישו מן האיסור, כ"ש לא לסייעו בעשיית עברה. אבל לסייע גוי בעשיית מעשה אשר גם בלעדי הסיוע יכול הגוי לעשותו, שמא לא גזרו על כך חכמי ישראל. ואמנם, כן פסקו: הש"ך² והמגן אברהם³. ואילו הרמ"א סובר כי מחלוקת הראשונים היא⁴, וע"ע: שדי חמד, כללים, מערכת ואו, כלל כו, ס"ק ב-ג⁵, ומערכת המ"מ, כלל מא⁶; שו"ת חבלים בנעימים, ח"א, סוגיא לא, אות ב; שו"ת שערי עזרא, קג; שהאריכו בכל זה. אמנם להלכה אף הרמ"א מכריע כאותם הראשונים הסוברים שאין איסור דרבנן בנכרי, אם כי מוסיף "וכל בעל נפש יחמיר לעצמו".

אולם כתב הריטב"א שאף על פי שבבן נח "כל היכא דמצוי עביד איסור שלא על ידינו ליתיה משום לפני עור... אבל מכל מקום אי תבע ליה בפירוש לאיסורא, נהי דמשום ולפני עור ליכא, אכתי איסורא במלתא משום מסייע ידי עוברי עברה, כל שאנו גורמין לו לעשות איסור, או להרבות באיסור"⁷. הרי אף במקום דלא הוי כתרי עברי דנהרא, ואף בגוי, אם תבע ליה בפירוש לאיסורא אסור.

והגאון הרב דוד צבי הופמן⁸ מביא הוכחה לשיטת הריטב"א מהתוספתא בדמאי האומרת: "היה נדור מן הככר ואמר לו תן לי ואוכלנו, אבטיח וניקר ואמר לו תן לי ואוכלנו, יין ונתגלה ואמר לו תן לי ואשתנו, לא יתן לו, שאין מאכילין את האדם את האסור לו. כיוצא בו, לא יושיט ישראל אבר מן החי לבני נח, ולא כוס יין לנזיר, שאין מאכילין אח האדם דבר האסור לו"⁹. וקשה, דלפום ריהטא מוכח מהתוספתא שאין כל

טו 1 פרק יג.

2 יו"ד, קנא, ו.

3 אר"ח, שמז, ד.

4 יו"ד, קנא, ד.

5 מהדורת פריעדמאן כרך ב, עמ' 297-299.

6 שם, כרך ד, עמ' 112.

7 עבודה זרה, ו, ב, ד"ה "הכא כמאי עסקינן" (מהדורת גולדשטיין עמ' יא).

8 שו"ת מלמד להועיל, ח"א, לד נד.

9 ב, כג-כד (מהדורת ליברמן עמ' 72).

הפרש בין הלשונות "לא יתן" המופיע ברישא ו"לא יושיט" המופיע בסיפא. ולכאורה זה סותר את דברי הגמרא¹⁰ שהבאנו לעיל, שחילקה בין "לא יושיט", שמשמעותו תרי עברי דנהרא, לבין "לא יתן", שמשמעותו חד עברא דנהרא. אולם, דברי התוספתא מבוארין באר היטב על פי שיטת הריטב"א, דברישא תני שאומר לו תן לי ואוכלנו, דתבע ליה בפירוש לאיסור, ובזה קתני לא יתן, דאע"ג דאפשר לו לקחנו בעצמו אפילו הכי לא יתן; ובסיפא דלא תבע ליה בפירוש לאיסור, קתני לא יושיט, דהיינו היכא דקאי בתרי עברי דנהרא, אבל מותר לו ליתן היכא דאפשר לו ליקחו בלאו הכי, ולפי זה הגמרא והתוספתא אינן סותרין זו את זו, אלא שבגמרא מבואר דבתרי עברי דנהרא איכא לאו דלפני עור, והתוספתא תני דאם תבע ליה בפירוש לאיסורא, אף דלפני עור ליכא, מכל מקום אסור משום מסייע. והא דלא תני בתוספתא במושיט דעבר על לפני עור, משום דבעי למינקט לישנא דרישא אין מאכילין את האדם דבר האסור לו, עכת"ד עיי"ש¹¹. וכן פסק לדינא בשו"ת בניין ציון¹².

והוסיף הגר"ש ישראלי שליט"א (זצ"ל) בספרו עמוד הימיני, שאע"פ שלסייע עכו"ם בפעולת העברה כשהדבר בידו אין איסור, אולם לעודד אותו אפילו בדיבור - ובמיוחד למעשה רציחה - אסור מה"ת באיסור חמור מצד חילול השם עיי"ש¹³. ונדון על כך להלן¹⁴.

אם כן, אף על פי שביכולתו של הרופא הנכרי לתת את סם המוות לחולה גם ללא הסכמת המנהל, מכיוון שהרופא אכן מבקש את הסכמתו ותבע ליה בפירוש לאיסורא, אסור למנהל להסכים ולעודד את מעשה ההריגה לפי כו"ע.

טז. נידוננו - תרי עברי דנהרא

ואף כי הסקנו לעיל שגם בחד עברא דנהרא אסור למנהל לתת את הסכמתו למעשה הרופא - בין אם הרופא הוא יהודי ובין אם לאו - לאמיתו של דבר נלע"ד שנידוננו הוא מקרה של תרי עברי דנהרא. והנפקא מינה היא שהאיסור הוא מדאורייתא לכו"ע, בין ברופא יהודי ובין ברופא גוי, וכפי שהסברנו כבר. והנה דעתנו מבוססת על מה שראינו בספר יד מלאכי וז"ל:

10 עבודה זרה, ו, ב.

11 וע"ע בתוספתא כפשוטה, בביאור הארוך על אתר. ועיין שו"ת משיב דבר, לא; שרידי אש ומשמרת חיים ש.ם.

12 סי' טו.

13 סי' יא אותיות ח-י.

14 פרק יח.

לפני עור לא תתן מכשול. דלא אסרינו רק כדקאי בתרי עברי נהרא, לאו דווקא בכי האי גוונא שאינו יכול ליטלו מעצמו בשום אופן כלל, אלא כל שאין האיסור מוזמן לפניו והוא מביאו לביתו ומומין לפניו האיסור כקאי בתרי עברי נהרא חשבינן ליה. כיכ הפריח בא"ח סי' תצו בכללי מנהגי איסור כלל כג והרב משפטי שמואל סי' קלד וכן מצאתי עוד בספר דרך הקדש על עשר קדושות דף י א יע"ש וע"ע בשו"ת חות יאיר סי' קפה!

אולם בספר שובה ישראל לרה"ג הרב יהושע כהן בישקוביץ זצ"ל יצא המחבר לחלוק על הנ"ל והאריך להוכיח כי תרי עברי דנהרא הוא דווקא במקום שאי אפשר לעברייך להשיג את האיסור כלל ללא סיוע. אבל, אם בידי העברייך להשיג את האיסור בלי עזרת המסייע, על אף שהוא דורש טרחא רבה, סובר הגר"ך בישקוביץ שאין בו משום "ולפני עור" דאורייתא. למרות זאת מודה הוא שאם העברייך לא היה בא להקל לעצמו או לעבור על האיסור על דעת עצמו ללא עידוד מאחר, אזי המעודד אותו כן עובר על לאו דאורייתא של "ולפני עור" ועל אף שביכולתו הפיסית של העברייך לעשות את מעשה העברה ללא כל עידוד או סיוע עיי"ש ודו"ק². ולכאורה טעמו הוא משום דאף על פי שמבחינה פיסית בידי העברייך לעבור את האיסור, מבחינה נפשית הוי כתרי עברי דנהרא.

הרי לאור האמור, בין לדעת היד מלאכי ובין לדעת השובה ישראל נידוננו הוי כתרי עברי דנהרא, שכנראה הרופא לא היה מרשה לעצמו לתת את סם המוות לחולה ללא הסכמת המנהל³. ואם כן דומה הדבר כאילו האיסור אינו לפניו ואין בידו להשיגו ללא עזרת (קרי: הסכמת) המנהל. בכגון דא הוי המצב ממש כתרי עברי דנהרא. ואם המנהל אכן יתן את הסכמתו עובר הוא לדעתנו על לאו דאורייתא של "ולפני עור".

יז. הסכמת המנהל כגרם רציחה

אמנם לאחר העיון, נראה לפי ענ"ד שאין אנו עוסקים בנידוננו אך ורק בסיוע והלאו ד"ולפני עור" כשנותן המנהל את הסכמתו, אלא בגרם רציחה. ונסביר את דברינו. כלל גדול לימדנו שר התורה הגאון הרוגאצ'ובי, הרב יוסף ראזין זצ"ל, והוא כי יש פעולות בתורה שהעיקר בהן הוא הפועל, כלומר העשיה, ויש פעולות אשר העיקר בהן הוא הפעולה והנפעל, כלומר המעשה ותוצאתו¹. וכמה נ"מ יש ביניהם. ברם, אחת

טז 1 סי' שסג.

2 תשובה ה, סי' א, ס"ק יא-יב, וסי' ד.

3 או מטעם חוקי המדינה או מטעמי פרנסה והדומים להם.

יז 1 ראה על כך באריכות בספר משנת רבנו יוסף הרוגאצ'ובי בעריכת הרב משה כשר (ירושלים מכון "צפנת פענח" תשל"ז) עמ' 107-140.

מהחשובות בהן היא: "דכל דבר דהעיקר הוא הפועל גרם מותר, וכל דבר דהעיקר הוא הפעולה גרם אסור"². וכבר כתב הגאון הרוגאצ'ובי בכמה מקומות כי ברציחה עיקר החיוב הוא על הפעולה והנפעל על ידו ולא על הפועל³. ומשום כך אף הגורם רציחה נחשב לרוצח ממש אף על פי שאינו נענש⁴. ודברים דומים נמצאים בשו"ת אגרות משה וז"ל קדשו של הגר"מ פיינשטיין שליט"א (זצ"ל): "ברציחה הוי החיוב מיתה רק ע"ז שיצא מהמעשה שנהרג האדם, דאם לא מת אפילו ע"י נס היה פטור (וגם האיסור דלא תרצח הוא ע"ז שנרצח דאף על גרם בעלמא עובר בלא תרצח כדאיתא ברמב"ם פ"ב מרוצח ה"ב עיי"ש), אך שבלא אמצעיית א"א להיות נרצח ונמצא שהמעשה הוא רק אמצעי למעשה הרציחה אבל אינו המעשה ממש"⁵. וכעין זה העלה בספר עמוד הימיני, סי' טז, אות ז'⁶.

ועל פי זה מובן אף החילוק בין חיובי ישראל וחיובי בן נח באיסור שפיכות דמים. שבין בישראל ובין בן נח האיסור הוא על התוצאה של הריגה. אולם, בן נח גם נהרג על התוצאה בלבד. לעומת זאת, בכדי שישראל יהיה חייב מיתה בידי בית דין דרוש שיהיה יחד עם התוצאה אף פועל ללא כל חסרון בעשיית מעשה ההריגה. במידה ויש פגם בעשיית מעשה ההריגה, כגון ההורג ע"י גרמא או את הטרפה, אם כי עדיין יש איסור ד"לא תרצח", פטור מדיני אדם. וראיה להבחנה זו מצינו בלשונו הפז של הרמב"ם הכותב בהלכות רציחה ושמירת נפש לגבי חיוב מיתת בן ישראל הרוצח "...הואיל והרגו מכל מקום הוא עצמו הרי זה נהרג בבית דין"⁷. ואילו בהלכות מלכים לגבי בן נח השופך דמים הוא אומר: "...שהואיל והמית מכל מקום נהרג"⁸. והוא אשר אמרנו, דהיינו שבישראל בכדי שבית דין יחייבוהו מיתה דרושה עשיית הפועל - ש"הרגו... הוא בעצמו". ולכן ישראל ההורג ע"י גרמא⁹ וההורג את הטרפה¹⁰ פטור מדיני

- 2 שו"ת צפנת פענח (ניו יורק בעריכת הגרמ"מ כשר זצ"ל), יג. וע"ע בצפנת פענח על הרמב"ם, מהדורא תניינא, עמ' 150.
- 3 ראה צפנת פענח על הרמב"ם, קונטרס השלמה לחלק רביעי, עמ' 12 54 55; צפנת פענח על הרמב"ם, מהדורא תניינא, עמ' 150; צפנת פענח, מכות, ה, ב, ד"ה "וכסבורין"; מכתבי תורה, מכתבים קעח רכט.
- 4 ראה מכתבי תורה, מכתב רכט. וע"ע צפנת פענח, מכות, שם.
- 5 אה"ע, ח"א, קנו.
- 6 ע"ע חידושי רבנו חיים הלוי על הרמב"ם, שכנים, יא, א, ובמאמרו של הרב ת. ד. רגנשברג, 'בעיית כיבוי גז ביו"ט', הלכה ורפואה, ח"א (תש"ם), עמ' יד עמ' טז.
- 7 ב, א.
- 8 ט, ד.
- 9 רוצח ושמירת נפש, ב, ב.
- 10 שם, הלכה ח.

מיתת בית דין, מה שאין כן בבן נח שנהרג על התוצאה בלבד - דהיינו ש"המית" - חייב אף על הגרמא והטרפה¹¹ ואפשר שלזה התכוון הגר"מ הלוי עפשטיין זצ"ל בכתבו בספר ערוך השולחן העתיד: "דבישראל כתיב: מכה איש וגו', דבעינן מעשה של הכאה, אבל בבן נח כתיב: שופך האדם, כל שיש בזה שפיכות דמים"¹².

זאת ועוד; גם במקום שישראל פטור ממיתת בית דין עקב חסרון בעשיית מעשה הריגה על ידו, עדיין ניתן הדבר לעונש בידי שמים, או בידי המלך לתקנת המדינה, או בידי בית הדין אם השעה צריכה לכך, כמבואר ברמב"ם¹³. וכבר הסבירו האור שמח¹⁴ והחמדת ישראל¹⁵ שהרשות שניתנה למלך ישראל לתקן את המדינה, דינה כמו שנתנה התורה הנימוסים לבני נח. ופירושו לענייננו הוא: שכמו שבן נח נהרג עבור תוצאת ההריגה בלבד, כך ישראל נהרג על פי דין מלך עבור תוצאת ההריגה בלבד, והכל אתי שפיר.

ולאחר הקדמה זו נוכל לחזור לנידוננו. והנלע"ד הוא שמכיוון שעל ידי הסכמתו הביא המנהל ביודעין לידי התוצאה של מוות החולה, גורם רציחה הוי. ואף על פי שלא הרגו הוא בעצמו, עדיין דינו כדין השוכר הורג את חברו, ששופך דמים הוא, ועוון הריגה בידו, וחייב מיתה לשמים ובדין מלך ודו"ק¹⁶. ובמכתבי תורה כתב הגאון הרוגאצ'ובי שאף השוכר עדי שקר לחייב מיתה, אם כי הוא פטור בדיני אדם, הוי בגדר רוצח בדיני שמים¹⁷. ואילו עונש בידי שמים אית ליה אפילו בגורם דגורם כדאיתא בקצות החושן¹⁸.

אולם, ראיתי במשנה למלך שמדייק מזה שכתב הרמב"ם "אבל השוכר הורג להרוג את חברו": "דדווקא שוכר דעביד מעשה חייב בדיני שמים, אבל בדיבורא לא מיחייב"¹⁹

11 מלכים, ט, ד.

12 מלכים, עח, יא.

13 רוצח ושמירת נפש, ב, ד-ה.

14 מלכים, ג, י.

15 קונטרס נר מצווה, חלק הלאוין, עא, עמ' עה-עו. וכ"כ שוב בספרו כלי חמדה, פ' שמות, אות ד, ופ' שופטים, אות ו.

16 קידושין, מג, א; רמב"ם, רוצח ושמירת נפש, ב, ב-ד.

17 מכתבים רכח-רכט.

18 חו"מ, לב, סוף ס"ק א. וע"ע בתומים, שם, ס"ק ב.

19 רוצח ושמירת נפש, ב, ב. ומה שהביא המשנה למלך שכן דעת הריטב"א, כבר כתב בספר קהלת יעקב למהר"י אלגאזי, אות א, שבריתב"א שלפנינו ליתא. ואדרבא מדברי הריטב"א בקידושין, מב, ב משמע להפך, וכפי שכותב הש"ך, חו"מ, לב, ג. וכבר העירו האחרונים על כך. ראה לימודי ה', לימוד כ; חידושי רעק"א, חו"מ, סי' לב בש"ך שם אות ג; מעשה רקח, רוצח, ב, ב, אות א.

וכן סובר ש"ת אור המאיר²⁰, והמרגליות הים²¹. ברם, הקריית ספר כותב בפירוש: "אבל שוכר או שולח אחר להרגו..."²². הרי מוכח כי לדעתו השוכר שכותב הרמב"ם הוא לאו דווקא וגם השולח באמירה גרידא בכלל, אלא אורחא דמילתא נקט. וכן נוטה דעתו של המעשה רקח²³. וכ"כ העינים למשפט²⁴. וכן הוא לכאורה הבנת הש"ך²⁵, אם כי הוא אינו מזכיר את הרמב"ם בשם²⁶.

ואפילו את"ל ש"השוכר" הוא דווקא, למעט אמירה, היינו לחייב את המשלח בדינא רבה. ברם בדינא זוטא אפילו באמירה חייב, כפשטות לשון הברייתא בקידושין: "האומר לשלוחו צא הרוג את הנפש..." עיי"ש²⁷. וכן פירשו: הגר"א בביאורו²⁸, חידושי הר"ים²⁹, והגאון הרוגאצ'ובי³⁰. ומפרש רש"י שדינא רבה היינו בעונש גדול (בידי שמים) כהורג עצמו, ואילו דינא זוטא פירושו דלא מיענש כולי האי כהורג עצמו אלא כגורם³¹. הרי מפורש שאף בדיבור נחשב כגורם רציחה שאסור ונענש בדינא זוטא³².

והנה הרמב"ם בעצמו מביא מקור לדבריו שהשוכר הורג להרוג את חברו חייב בידי שמים וז"ל: "ומנין שכן הוא הדין, שהרי הוא אומר... מיד האדם מיד איש אחיו אדרוש את נפש האדם³³ זה השוכר אחרים להרוג את חברו"³⁴. ולימוד זה הוא מבראשית

- 20 סי' מט.
 21 סנהדרין, כט, א, אות כו.
 22 רוצח, פרק ב.
 23 רוצח ושמירת נפש, ב, ב.
 24 קידושין, מג, א, אות ג, אלא שיש מה להשיב על ראיותיו ואכהמ"ל.
 25 לעיל (הערה 19).
 26 וע"ע בספר המקנה קידושין, מג, א. והתוספות והרשב"א בבבא קמא, נו, א כתבו שדווקא השוכר עדי שקר להוציא מנה מראובן לשמעון פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. אולם האומר אפילו מדיני שמים פטור. וכן הכריע על פיהם הרמ"א, חו"מ, לב, ב. ברם, אין להביא ראיה משם לנידוננו, ששם מדובר בדיני ממונות ואילו דיני נפשות חמור טפי. וכ"כ ביאור הגר"א, חו"מ, לב, ב; מעשה רקח, שם; ספר עמוד הימיני, טז, אות ג.
 27 מג, א.
 28 לעיל (הערה 26).
 29 חו"מ, לב, אות א.
 30 ש"ת צפנת פענח (ורשה - ניו יורק), ה.
 31 קידושין, שם, ד"ה "דינא".
 32 והגאון הרוגאצ'ובי בש"ת צפנת פענח, לעיל (הערה 30), צפנת פענח על הרמב"ם, קונטרס השלמה לחלק רביעי, עמ' 12, מפרש דדינא זוטא הוא רק בגדר מכשול וזה עברה כללית של "ולפני עור" עיי"ש. ופירושו נוגד את דברי רש"י וצ"ע.
 33 בראשית, ט, ה.
 34 רוצח ושמירת נפש, ב, ג.

רבה³⁵. אולם מיד לאחר מכן בבראשית רבה איתא: "שופך דם האדם וגו'³⁶: אמר ר' חנינה כולהם בהלכות בני נח... על ידי שליח שנאמר שופך דם האדם באדם דמו ישפך"³⁷. הרי אפילו באמירה בן נח חייב. ואם כן הוא בבן נח, וקודם מתן תורה ישראל בכלל, הוא הדין בישראל לאחר מתן תורה וכדברי ר' איסי בן עקיבא. וליכא מידעם דלישראל שרי ולבני נח אסור³⁸.

אולם ראיתי סברה נכונה בפני יהושע וז"ל:

ולע"ד נראה ליישב הא דאמרינן בקדושין, דהשולח חייב ב"ש, היינו היכא שהשליח עשה המעשה בצווי של המשלח, שעיקר המעשה מיוחד להמשלח, שחפץ בזה העניין, ולולי צווי המשלח לא היה השליח רוצה לעשות זה המעשה. ומדין שלוחו של אדם כמותו אתינן עליה. דנהי דבדיני אדם פטרינן ליה מטעמא דדברי הרב וכו', מ"מ יש לחייבו ב"ש, כיוון שעיקר המעשה מיוחד אליו. כגון בעניין יואב בהריגת אוריה, שלא עשה יואב אלא לקיים צווי דוד המלך, וע"כ לא גרע מעשה יואב לדוד כמו שוכר הנגיל, כי דבר המלך אליו נחמן, ובודאי היה רוצה דוד שיואב יעשה הדבר בשליחותו ולא יתעצל לכך, פשיטא ליה לתלמודא דחייב דוד בדיני שמים. וכן האומר לשלוחו הרג את הנפש, שהמשלח עיקר בעניין זה, ורוצה שהשליח יעשה זה בשליחותו, ולולי שליחותו לא עלה על דעת השליח לעשותו, אלא לקיים צווי המשלח עשה כן. לכך חייב בדין מדין שלוחו של אדם כמותו. משא"כ בנידון דידן, באומר לחברו להעיד עדות שקר להוציא מראובן לשמעון, דלא שייך כאן כלל דין שלוחו של אדם כמותו, דלאו שלוחו הוא. וכן העדים ודאי אינן עושין לקיים רצון האומר בלבד, אלא בלא"ה נמי היו עושין לרצון הבע"ד. וזה האומר, מעשה סרסורי עברה בעלמא הוא דעבד, ואיהו בעצמו נמי אינו שלוחו של הבע"ד. נמצא שעיקר מעשה אינו מיוחד אליו אלא להעדים עצמן.³⁹

הרי דווקא אמירה הדומה לשכירה בזה שלולי צווי המשלח לא היה השליח רוצה לעשות זה המעשה, הוא דחייב משום גרמא. ואולם אמירה כזאת - וכ"ש הסכמה בלבד - שבלא"ה היה עושה העבריין של המעשה, זה אומר, מעשה סרסורי עברה בעלמא הוא

35 לד, יג (מהדורת תיאודור אלבק עמ' 324 ובהערות). וע"ע בתורה שלמה בראשית, ט, ה, אות לב בהערות.

36 בראשית, ט, ו.

37 לד, יד (מהדורת תיאודור-אלבק עמ' 325).

38 וכן העירו: תומים, חר"מ, לב, ב; ספר מתת י-ה (לרה"ג מתתיהו שטראשון) בראשית רבה, שם; עינים למשפט, לעיל (הערה 24).

39 בבא קמא, נו, א. וע"ע בתומים שם.

דעבד ולא נחשב לגורם⁴⁰.

ברם, נלע"ד שבנידון כשלנו, שבלי אמירת או הסכמת האומר (קרי: המנהל) לא היה העבריין (קרי: הרופא) עושה את מעשה ההריגה, עדיין הוי האומר כגורם, ואם כי אין לאומר דין שולח ממש וכטענת הפני יהושע, אולם בכל זאת דינו קרוב לזה, והוא דין "הפורץ גדר לפני בהמת חברו"⁴¹. והנה לדעת הרמב"ם⁴² והמחבר⁴³ הפורץ גדר חייב על הנזק שנגרם ע"י הבהמה מדיני דגרמי (אם היה גדר בריא וחזק). ואף לפי שאר הראשונים, אשר כמותם פוסק הרמ"א⁴⁴, הסוברים שהפורץ גדר פטור על הנזק דהוי גרמא, היינו דווקא בדיני אדם, אולם בדיני שמים כו"ע מודים דחייב. ואם כי אין אנו דנים דינא דגרמי בדיני נפשות, ברור כי שם גורם יש בזה. והנראה לנו כי הוא הדין לא רק בגדר פסי אלא אף בגדר נפשי בריא וחזק שעמד כנגד נזק קרוב וברי, שהפורצו נחשב לגורם, ודו"ק.

וראיה גדולה לדברינו מצאנו במדרש הגדול האומר: "קשה היא שפיכות דמים שאפילו על ידי אחרים מעלה עליו הכתוב כאלו הרגו. ומנין לן? מאחאב, דכתיב הרצחת וגם ירשת⁴⁵. וכי הוא הרג? אלא שסיבב הדבר"⁴⁶. ותימה, וכי אחאב סיבב הדבר? והלא אשתו איזבל סיבבה הדבר, דכתיב: "ותאמר אליו איזבל אתה עתה תעשה מלוכה על ישראל קום אכל לחם ויטב לבך אני אתן לך את כרם נבות היזרעאלי"⁴⁷. אלא מוכרחים אנו לומר כי אף על פי שהיא עשתה את הכל אולם הוא נתן את הסכמתו לכך. וכן נראה מזה דכתיב: "ותכתב ספרים בשם אחאב ותחתם בחתמו..."⁴⁸, ובוודאי לא הייתה עושה כן בלי הסכמתו. וכך פירש הדברים במצודת דוד: "הרצחת. כי מדעתו עשתה איזבל"⁴⁹. וע"ע באברבנאל⁵⁰. הרי מכיוון שנתן אחאב את

40 ויש להעיר על שימוש של הפני יהושע בדין "שלוחו של אדם כמותו" בקונטרס זה. ועיין ברכת שמואל קידושין, סי' יט אות א; רבי יצחק רבינוביץ, 'נדרי שליחות', וזאת ליהודה לזכר יהודה גרוס ז"ל (ירושלים ישיבת חברון תשל"ז), עמ' שכו-שלא ואכהמ"ל.

41 בבא קמא, נה, ב; תוספתא, שבועות, ג, ג, מהדורת צוקרמאנדל עמ' 449.

42 נזקי ממון, ו, ב.

43 חו"מ, שצו, ד.

44 חו"מ, שם. ועיין בערוך השולחן, חו"מ, שצו, י. שניסה לפשר בין שתי השיטות.

45 מלכים א, כא, יט.

46 בראשית, ט, ה (מהדורת מרגליות עמ' קפג).

47 מלכים א, כא, ז.

48 שם ח.

49 שם יט.

50 שם כ.

הסכמתו למעשי איזבל - אשר ללא הסכמתו בוודאי לא הייתה עושה - מעלה עליו הכתוב כאילו הרגו, ומעלה עליו המדרש שסיבב הדבר כלומר הרגו. וכמו כן בנידון דידן, מכיוון שהמנהל נתן את הסכמתו למעשה הריגה, שלולי הסכמתו לא היה מתבצע, בוודאי בכגון דא דינו "כהפורץ גדר" וגורם רציחה, ומעלה עליו הכתוב כאילו הרגו באחאב.

יח. הסכמת המנהל וחילול השם

ובנוסף לכל הנ"ל, אם קיים חשש שהתנהגותו של המנהל תביא לידי חילול השם - וכגון שהיא נוגדת את חוקי המדינה או האתיקה המקצועית - אז בוודאי ובוודאי אסורה היא. וכבר עמד על כגון זה בעל המשך חכמה דכתב: "...דישראל שהרג בן נח איכא מלבד חטא הרציחה עוד עוון דחילול השם יתברך וכמו שהפליגו בירושלמי אלו מציאות (בבא מציעא, ב, ו): ניחא ליה לשמוע בריך אולותהן דיהודאי מן כל אגר עלמא, כל שכן ברציחת גופו החילול השם, ובזה אמרו אין יום הכפורים ותשובה ויסורים וכו' רק מיתה ממרקת וכו' אם יכופר לכם העוון עד תמותון¹. נמצא דין עונש מיתה על חילול השם, ואיך יכופר לו על ידי מיתה חטא הרציחה? ועל כרחין דינו מסור לשמים ודו"ק"². ופירשו הרמב"ם³, והרשב"א⁴ שיהושע לא הרג את הגבעונים משום חילול וקדוש השם עי"ש. והוא פשוט.

יט. מסקנה

אחרי ככלות הכל, זאת תורת העולה: אסור לרופא לתת סם הממית לחולה מחלה טרמינלית (כגון סרטן), ל"ע, בין אם החולה הוא יהודי ובין אם החולה הוא גוי. וכן אסור למנהל בית החולים לתת את הסכמתו לדבר זה בין אם הרופא המטפל הוא יהודי ובין אם הוא גוי.

והנה בשו"ת ציץ אליעזר הורה הגרא"י ולדינברג שליט"א (זצ"ל) שבחולה סרטן כל עוד שיש לו חיים עצמונים חייב הרופא לתת לו כל מה שאפשר לתת עוד בדרכי הרפואה כדי להאריך חייו העצמונים - ואפילו אם הוא מלא ייסורים - פרט אם מכירים כבר שעת יציאת הנשמה¹. ועכ"ז פסק במקום אחר כי מותר לרופא לתת לחולה מסוכן

יח 1 ראה דברי הרמב"ם, תשובה א, ד.

2 שמות, כא, יד (מהדורת קופרמן עמ' שיז-שיח).

3 מלכים, ו, ה.

4 גיטין, מו, א, ד"ה "ורבנן מי חיילא".

יט 1 ח"ד, פ.

הסובל מייסורים קשים זריקות ארגעה וטשטוש, כמו מורפיום, על אף שעלולות לקרב מיתתו. ברם, זה בתנאי כי לא בא זה ח"ו במטרה ובכוונה תחילה כדי לקרב מיתתו, אלא זה בא לשם מטרה וכוונה כדי להקל מעליו נטל ייסוריו הקשים ל"ע². וכעין זה הורה הגאון רש"ז אויערבך שליט"א (זצ"ל)³. ופרופ' דוד מ. מאיר, המנהל הכללי של בית החולים שערי צדק כתב לגרא"י ולדינברג שליט"א (זצ"ל) כי הוראת הגאון המחבר נכונה היא אף לפי עמדת הרפואה המודרנית⁴. ברם, הגר"מ פיינשטיין שליט"א (זצ"ל) כותב כי מותר לתת סמי מרפא שיקילו ייסורין רק במידה ולא יקצרו אף רגע מחייו של החולה עיי"ש⁵. ושאלה זו עדיין דרושה ליבון רב.

אבל קיי"ל בכל חולה הסובל מייסורים קשים דמותר להתפלל ולבקש עליו רחמים מן השמים שימות היכא דמצטער טובא כדאיתא בר"ף⁶. וכן מצאנו בכתובות⁷ שהתפללה אמתא דבי רבי על רבי בחליו שימות כדי שלא יצטער בייסוריו, ובבא מציעא⁸, בר' יוחנן דהוה קא צווח עד דשף דעתיה בעי רבנן רחמי עליה ונח נפשיה. ועיין עוד בירושלמי, שבת, יט, סוף הלכה ב'⁹, ובילקוט משלי, רמז תתקמג. וכן ראה: אזהרות נוספות לצוואת רבנו יהודה החסיד, אזהרה ג; והמקור חסד, על אתר אות ד; תפארת ישראל, יומא, ת, ז, בועז אות ג; ובש"ת משנה הלכות כתב שבכגון דא מצווה להתפלל שימות¹⁰.

וכל זה כתבתי להלכה לבד אבל ח"ו לא למעשה, כי אינני ראוי להוראה כלל וכלל. והקב"ה ישמרנו ויצילנו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה.

נ.ב. לאחר שכתבנו את כל הנ"ל הופיע מאמר מאת הגאון המפורסם הרב משה שטרנבוך שליט"א ('אישור רפואי להמתת חסד בחולה שאינו יהודי', שבילי הרפואה

- 2 ח"ג, פז.
- 3 ראה מאמרו של הרב אביגדור נבנצל, 'מתן סמים משכרים לחולה מסוכן', ספר אסיא, כרך ד (תשמ"ג), עמ' 260.
- 4 מובא בש"ת ציץ אליעזר, ח"ג, פז.
- 5 'נתינת תרופות לחולה להאריך חייו ביסורים', שבילי הרפואה, חוברת ו (סיוון תשמ"ד), עמ' לד, בעמ' לה, פורסם שוב ב'תשובה בהלכות רפואה', מוריה, שנה שלש עשרה, גליון ז-ט (קנא-קנא) (אלול תשד"ם), עמ' נב, בעמ' נג.
- 6 נדרים, מ, א, ד"ה "אין".
- 7 קד, א.
- 8 פד, א.
- 9 וצ"ע מכאן על מה שכותב הר"ן לעיל דמלבד שמצטער החולה בחליו הרבה דרוש גם שאי אפשר לו שיחיה עיי"ש וד"ק.
- 10 ח"ט, שצח.

חוברת ו [סיון תשמ"ד], עמ' מה-נא) הדין בנידונו כשדעתו להקל להפך ממסקנתנו. הרה"ג שליט"א תומך את יתדותיו בעיקר בסברה ש"איסור שופך דם האדם שזהו השורש לאסור רציחה בעכו"ם, שיסודה כששופך דם סתם והיינו באכזריות כעין שפיכות דמים דרציחה, אבל כשכוונתו לטובה לא נכלל באיסור זה", עיי"ש. ואף על פי שאיני כדאי לחלוק על חד מגדולי דורנו, ברם קשה לנו להתיר איבוד נפשות על סמך סברה בעלמא. וכבר ראינו לעיל (סוף אות ט) את ההיפך הגמור בכתבי הגאון הכתב והקבלה, הסובר כי המתת חסד היא איסור גמור אף בבן נח מכוח הפסוק "מיד איש אחיר". עיין ודליה משם.

וכן הוכחנו באריכות (אות י מהקונטרס) כי אסור לבן נח לאבד את עצמו לדעת, עיי"ש. ואם להתאבד אסור לבן נח - על אף שלדעת המתאבד הוא עושה מעשה חסד - כל שכן שאסור לבן נח להרשות לאחר להרגו אף אם ההורג והנהרג סבורים גם יחד שעושים מעשה חסד.

ולאחרונה, הלא ראינו (באות א מהקונטרס) שלדעת כמה מהראשונים האיסור לישראל להרוג גוי הוא מכוח הלאו ד"לא תרצח" החל בין ביהודי ובין בגוי. וכמו שבארנו אין לחלק בין שפיכות דמים של אכזריות לבין זו של "חסד", ושניהם נכללים במסגרת הלאו ד"לא תרצח", ה"ה אף ברציחת גוי שאין לחלק.

ומה שכתב הרב המחבר שליט"א, כי על פי שיטתו תתיישב קושיית הגאון "חלקת יואב", שהקשה היאך דנו תמר למיתה כשהייתה מעוברת שהרי בני נח מצווין על העוברין והיה ליהודה להמתין עד שתלד, באמת כבר דנו בשאלה זו גם ראשונים וגם אחרונים. ומר"ז פ"ל הגאון הרב משה זאב כהן מח"ס תפארת משה, אסף כמה מההסברים בנידון ופרסמם ב"המאור", שנה חמישית, חוברת י (אלול תשי"ד), עמ' 4-5, עיי"ש, ואכהמ"ל.